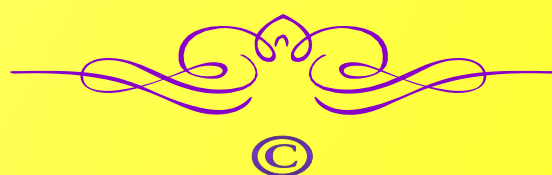

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"

על ספר שמות

על חלקים א-ב

מאת הרב אברהם שושן

כל הזכויות שמורות על-פי חוקי התורה

ועל-פי החוק הבינלאומי.

למחבר "ספרי שושן"

04-6722280 / 050-4133993

שיווק והפצה: דני ספרים - 08-6812225

המדריך למורה ניתן להורדה מהאתר אך רק לשימוש אישי בלבד.
עבור המורים המלמדים בחוברות "תורת חיים" על ספר שמות.

אסור להעתיק, אסור שימוש מסחרי מכל סוג שהוא במדריך זה.
אין להפריד חלקים מהמדריך וחובה להשאירו בתבניתו השלמה.
כל שינוי ובקשה יעשו בתיאום וברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

חוברת מאושרת על-ידי משרד החינוך

(מופיעים בקובץ הספרים המאושרים)

מאת הרב אברהם שושן

חוברות על תורה

הצצה לבפנים

"תורה מבראשית"

על ספר בראשית, חלק א' – לכתה א' פרשות: בראשית, נח, לך לך. ע"פ התוכנית החדשה של משרד החינוך, החוברת מרהיבה **בתוכן ובצבע** ומשולבים בה תמונות ציורים, דפי מבוא לתורה ועבודות מגוונות המותאמות לכתה א'.

בראשית

"תורה מבראשית"

על ספר בראשית, חלק ב' – לכתה ב' פרשות: וירא-יוח' החוברת נכתבה מתוך נסיון רב, ובה לימוד ממוקד המשלב סגנונות לימוד יחודיים להצלחת התלמיד.

"תורת חיים"

על ספר שמות, חלק א' – לכתה ג' פרשות: שמות-יתרו. לימוד חוויתי ממוקד המשלב סגנונות לימוד חדשים. חוברת המשולבת בציורים ותמונות להמחשה, מותאם לכיתה ג'. בהמלצת מורים רבים.

שמות

"תורת חיים"

על ספר שמות, חלק ב' – לכתה ג' פרשות: משפטים-פקודי. כל נושאי המשכן וכליו ובגדי הכהונה מובאים בחוברת בתמונות צבעוניות ובתלת מימד חוברת מרהיבה בתוכן ובצורה המבטיחה חוויה לימודית והפנמה חינוכית.

חוברות על נביאים

(חוברות שלא כותבים בהן)
חוברות אלו זוכות להערכה רבה ממנהלים מורים הורים ותלמידים.

**גם אתם יכולים להצטרף
למאות מורים ולאפי'
תלמידים מרוצים.**

המחבר: הרב אברהם שושן

050-4133993

הפצה: דני ספרים

08-6812225 ניתן לקבל דוגמא

קיימות גם חוברות העשרה שכותבים בהם על הספרים:

שופטים, שמואל א' ושמואל ב'.

בקרב חוברות עבודה על חומש ויקרא וחומש במדבר

(שנת תשע"ז – לעדכונים – 0504133993)

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

מדריך למורה לחוברת 'תורת חיים'

מאת הרב אברהם שושן
תוכנית לימודים על ספר שמות לכיתה ג'

מעמד הר סיני ונתינת התורה המשכן וכליו ובגדי הכהונה פרקים יח-מ	
מספר השיעורים	הנושאים
24	קבלת התורה
25	המשכן וחטא העגל
11	שיעורי חזרה וסיכום
110	סך כל מספר השעות לתוכנית השנתית

שעבוד מצרים וציאת מצרים פרקים א-יז	
מספר השיעורים	הנושאים
2	מבוא ופתיחה
6	שעבוד מצרים
22	שליחות משה ואהרן אל בני"י ואל פרעה
20	היציאה ממצרים והמסע אל הר סיני

ספר שמות הוא ספר הגאולה והתהוותו עם ישראל מגלות מצרים לקיום הברית עם האבות. "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם" (ז, ז).

מהלך זה בא לידי ביטוי בשני חלקי הספר: הראשון – "שלח את עמי", היציאה ממצרים באותות ובמופתים. החלק השני – "ויעבדני", קבלת עשרת הדברות והתורה בהר סיני, הוראת המשפטים בפרשת משפטים, ולבסוף -בניין המשכן והשראת השכינה בישראל. "וַיִּכֶס הָעֶנָן אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְכָבוֹד ה' מָלֵא אֶת-הַמִּשְׁכָּן" (מ, לד).

התוכנית השנתית. תוכני הספר רבים, ומספר השעות מוגבל. התוכנית השנתית מציעה חלוקה של שעות הנוגעת בכל הנושאים בספר. עד לסיומו. רמת הפירוט משתנה בהתאם לנושא ובהתאמה לגיל. בתי ספר, אשר מקדישים כמות רבה יותר של שעות לכל נושא, יכולים להרחיב במקומות שבהם קיצרנו. בהצעה **110 שיעורים**, כולל שיעורי חזרה וסיכום. בתוכנית המוצעת יש חלוקה בין שני סוגים של לימוד:

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

יחידות פסוקים הנלמדים כסדר. הפסוקים מסומנים בהדגשה, והתלמידים לומדים את התכנים מתוך קריאה ועיון פסוק אחר פסוק. ביחידות אלו הצענו פרטי תוכן מרכזיים, המהווים את בסיס היחידה. מובן שכל מורה מוזמן להוסיף עליהם על-פי שיקול דעתו בהוראת פסוקי היחידה, וכן להרחיב ולהעמיק בידיעות, במסרים, ובמיומנות במסגרת הזמן העומד לרשותו.

יחידות פסוקים הנלמדים בבקיות. (הפסוקים אינם מודגשים) ביחידות אלו אנו מציעים למורה להציג את נושא הפסוקים באופן קצר וכללי, תוך הפניה לפרטים/פסוקים מסוימים בלבד. סוג לימוד זה מצוי מעט בחלק הסיפורי של הספר ויותר בחלקו השני (פרשת משפטים, מעשה המשכן וכדו').

בחוברת מובאים בצבע מלא ובתלת מימד תמונות כלי המשכן ובגדי הכהונה, הנלמדים בפרשיות תרומה ותצווה ולצדם הפסוקים בתרשימי זרימה. כך מבינים התלמידים את הכתוב בפסוקים, והלימוד הופך לחוויה.

המדריך מחולק לשלושה חלקים

1. לימודי חובה 2. תוספת בחוברת 3. הצעות להוראה לבחירה

1. **לימודי חובה:** הפסוקים שחובה ללמד וההדגשים בכל יחידת לימוד, על-פי הנחיית משרד החינוך.

2. **תוספת בחוברת:** חיבור בין לימודי החובה לדרך הלימוד שבחוברת.

3. **הצעות להוראה לבחירה:** אינם מופיעים בחוברת ונתונים לשיקול דעתם של המורים.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

תוכנית לימודים על ספר שמות לכיתות ב-ג

הנושא	מספר השיעורים	הפרקים
השעבוד עשר המכות יציאת מצרים (6 שיעורים)	2	מבוא ופתיחה
	3	א השעבוד
	3	ב לידת משה ומעשיו עד התגלות ה' אליו
	6	ג-ד מעמד הסנה ומינוי משה לשליחות
	3	ה השליחות הראשונה לפרעה ותוצאותיה
	2	ו-ז עד פסוק יג השליחות השנייה לפרעה ותוצאותיה
	11	ח פרק ז מפסוק יד ופרקים ח-י תשע המכות
	7	יא-יג מכת בכורות ויציאת מצרים עד פסוק טז
	7	יד-טו פרק יג מפסוק יז ופרקים יד-טו קריעת ים-סוף
	6	טו-יז המסע מים-סוף להר חורב
משה ואהרן בשליחות ה' אצל פרעה תשע המכות (22 שיעורים)		
מכת בכורות קרבן הפסח יציאת מצרים המסע להר סיני (20 שיעורים)		

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

נושא		מספר השיעורים	פרקים
לקראת המעמד מעמד הר סיני אחרי המעמד (24 שיעורים)	הצעת יתרו למשה	3	יח
	לקראת המעמד בהר סיני	2	יט
	נתינת עשרת הדברות	4	כ
	ואלה המשפטים...	13	כא-כג
	משה עולה להר	1	כד
משכן ה' חטא העגל השראת השכינה (25 שיעורים)	הציווי על הקמת המשכן וכליו ובגדי הכהונה	13	כה-לא
	חטא העגל	8	לב-לד
	בניית המשכן והשראת השכינה	5	לה-מ
99 שיעורים + 11 שיעורי חזרה וסיכום=110 שיעורים			

השימוש בחוברת

1. החוברת תורת חיים על ספר שמות, ייחודה בסגנון כתיבתה עבור כיתות היסוד ומותאמת לרמתם. נסיוננו הקודם בהוצאת חוברות על התורה (תורת אמת) תרם רבות להוצאת חוברת זו. מטרתנו להוציא עבור התלמידים והמורים חוברת שבה: יסודות ודרכים ללימוד, לחזרה ולשינון ובצורה שייהנו לעבוד בה, ואנו מתפללים לה' שלא תצא תקלה מתחת ידינו והתלמידים ייהנו מהלימוד בחוברת.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

2. למרות האמור אנו מאמינים כי החוברת המוצלחת ביותר אינה יכולה להיות תחליף למורה בכיתה. היכולת של המורה להביע את עצמו במהותו ובקולו מול התלמיד, יש בה עוצמה שאינה ניתנת להעברה בשום כלי אחר. בלימוד תורה יש לעוצמה זו משנה תוקף ויש להשתמש בה בידיעה שכך היא.
3. החוברת תורת חיים על ספר שמות נועדה להיות כלי עזר לצורך חזרה, סיכום ושינון של מה שלמד התלמיד בכיתה כדי לקרב אליו את החומר הלימודי, החינוכי והערכי על ידי חשיבה כתיבה, וראייה בתחום השכל והרגש.
4. החוברת תורת חיים על ספר שמות מיועדת לכיתות ב-ג.
5. אנו ממליצים לפתור את העבודות שבחוברת עם התלמידים בכיתה, וכך להקנות להם את ההרגלים ללימוד בחוברת.
6. דוגמאות למשימות בחוברת: השלמת מילים מתוך מאגר מילים נתון, הקפת התשובה הנכונה, מתיחת קו מהשאלה לתשובה, כתבו נכון לא נכון, סדרו בסדר הנכון, מי אמר למי, על מה נאמר, משמעות הכתוב ועוד...

גישתנו הלימודית וייחודה של החוברת

1. הבנת הפשט היא המפתח ללימוד נכון, מובנה ואמיתי.
2. הבנה זו מתקיימת בהבנת המילים, הפסוק, הרצף, ומכאן להבנת הנושא בכללותו.
3. כל מה שנכתב בתורה הוא על מנת שנלמד אותו וממנו. גם סיפורי התורה הם בגדר לימוד מעשי הלכתי ודרך חיים מוסרית.
4. העבודות שבחוברת מחולקות למגוון נושאים, כגון: רמת הבנה בסיסית, חשיבה, השוואה, לימוד מסקנה להבנת הפשט ולפי העניין, החיבור לחיי היומיום ועוד.
5. לימוד רש"י או מאמרי חז"ל שבחוברת יתכנו במקרים הבאים: 1-רש"י להבנת הפשט. 2. רש"י ידוע. במד"ל אנו מציינים את ד"ה ברש"י כדי למקד את הלימוד.
6. כדי לשמור על רצף תפיסתי והבנתי החלוקה בחוברת היא לפי פרשיות ופרקים.
7. אנו מתפללים לה' שלא תצא תקלה מתחת ידינו, אמן.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת שמות

פתיחה - 2 שיעורים		
מספר השיעורים	הפרק	הנושא
3	א	שעבוד מצרים
הדור הראשון והתרבות הדור השני במצרים (א-ז) הגזירה הראשונה: עבודת פרך (ח-יד) הגזירה השנייה: הציווי למילדות (טו-כא) הגזירה השלישית: כל הבן היילוד... (כב)		

פתיחה: קישור לחומש בראשית ותקופת האבות; בני יעקב, "בני ישראל", אשר השתקעו במצרים נהיים לעם גדול; ברקע הספר עומדת הבטחת ברית בין הבתרים לאברהם ודברי יוסף בצוואתו "פקד יפקד"; שם הספר - "שמות", מדוע מנה אותם? תשובות בחוברת, דגש בדור הקודם ובדור החדש. בחוברת הכוונה בנושא.

פרק א. לימוד חובה

א-ז: הרקע לשעבוד: מות הדור של אחי יוסף; בני ישראל מתרבים ומתעצמים באופן לא רגיל.
ח-כג: "ויקם מלך חדש", גזירות פרעה - העינוי, שעבוד, וגזירת הבנים.
טו-כא: מעשה המיילדות, בחוכמה ובמסירות נפש כנגד גזירת פרעה; שכר המיילדות.

תוספת בחוברת

1. עמוד ראשון. חזרה וקישור לסוף בראשית. הדגשת הביטויים הרבים המתארים את התעצמות בני ישראל (פסוק ז), ובהמשך התוצאה ההפוכה של השעבוד: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ". (לימוד על השגחת ה' המיוחדת לישראל).
2. **תשובה לשאלה על-פי רש"י לפסוק ז, ד"ה "וישרצו" - "שהיו יולדות ששה בכרס אחד"**
(זיהוי שישה חלקים בפסוק). בחוברת ציור, שניתן להשתמש בו כמדרש תמונה לנלמד.
3. "ויקם מלך חדש" - התייחסות לשני פירושים על-פי רש"י לפסוק ח. ד"ה "ויקם מלך חדש", רב ושמואל. חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזרותיו (סוטה יא). חששו של פרעה והצעותיו - פסוקים ט-י.
4. פסוק י. "הָבָה נִתְחַכְמָה לּוֹ". למי יתחכמו? לפניכם הצעה לתשובה ע"פ פירוש רש"י לפסוק י': פִּרוּשׁ א': נִתְחַכְּמָה לָעַם, מָה לַעֲשׂוֹת לוֹ. פִּרוּשׁ ב': נִתְחַכְּמָה לְמוֹשֶׁה וְלְיִשְׂרָאֵל

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

(ל-ה'), להרוג את בני ישראל במים. והמצרים לא פחדו שה' יעניש אותם במים כמו שהם רוצים להעניש את בני ישראל בגלל שֶׁכָּבַד נִשְׁפָּע ה' שֶׁלֹא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם. וְהֵם (הַמִּצְרִים) לֹא הִבִּינוּ שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ מָבִיא (מַבּוּל), אֲבָל הוּא מָבִיא עַל אִמָּה אַחַת. (וְאֵכֶן, לְבִסּוֹף פְּרַעַה וְחִילוֹ טָבְעוּ בַּיָּם-סוּף)

5. בחוברת פירוט של שלושת השלבים של פרעה למניעת התרבותם בני ישראל לעומת המשך הריבוי.

6. רש"י לפסוק טז ד"ה "אם בן הוא", לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו אצטגנינו שעתיד להיוולד בן המושיע אותם.

7. מעשה המיילדות: "וַתִּירָאן הַמֵּי־לִדּוֹת אֶת הָאֱלֹקִים" (פסוק יז). יראת האלוקים גדולה מיראה ממלך בשר ודם. ראוי להדגיש את עוצמת הניסיון של המיילדות ואת בחירתן לא להיכנע לפחד מפרעה וגזירותיו, אלא ליראה מה' ולבחור באמת.

8. שמות המיילדות והפירוש על-פי רש"י לפסוק ט"ו, ד"ה "למיילדות".

9. מדוע ציווה גם לעמו? תשובה על-פי הפשט **או** על-פי רש"י לפסוק כב ד"ה "לכל עמו" - אף עליהם גזר יום שנולד משה. אמרו לו אצטגנינו: **היום** נולד מושיענו, ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים. לפיכך גזר **אותו היום** אף על המצרים, שנאמר: "כל הבן הילוד" ולא נאמר: 'הילוד לעברים'. והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה.

הצעות להוראה לבחירה

לבקש מהתלמידים לתאר מה היה עושה מלך, אשר "כן ידע את יוסף" (הכרת הטוב), ומתוך כך להראות את מידת הרשעה וכפיות הטובה של פרעה.
לשים לב לאבחנה בין הפחד מהעם הקיים ("רב ועצום") לבין העתידים להיוולד ("פן ירבה").

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
לידת משה ומעשיו	ב	4
לידת משה (א-י) משה יוצא לאחיו והורג את המצרי (יא-יב) ביום השני מוכיח את האיש העברי ובורח למדין (יג-טו) <u>משה במדין</u>. משה מציל את שבע הבנות מיד הרועים (טז-יז) תשובת הבנות, ושאלת יתרו ואיו? (יח-כ) נשואי משה, לידת גרשום (כא-כב) ה' נותן לב להושיע את בני ישראל (כג-כה)		

פרק ב. לימוד חובה

א-י: לידת משה; הסתרתו; הצלתו על-ידי בת פרעה; מעשיה של אחות משה; סיבת קריאת שמו של משה.

יא-כב: משה יוצא אל אחיו ומציל איש עברי מיד המצרי; התערבותו במריבה בין שני העברים; "רשע, למה תכה רעך?", "אכן נודע הדבר"; משה בורח למדין ומושיע את בנות יתרו (רעואל); הנישואין לציפורה; לידת גרשם.

כג-כה: זעקת העם לקב"ה מתוך עול השעבוד הכבד; הקב"ה שומע תפילה וזוכר הברית.

תוספת בחוברת

1. בחוברת כתבנו את המדרש על-פי רש"י לפסוק א, ד"ה "ויקח את בת לוי": "שפרש ממנה, וחזר ולקחה בעצת בתו". בעצה זו -תושייה ואמונה ("שלך קשה משלך פרעה"). רש"י זה מיישב גם את פשוטו של מקרא. מנין הייתה אחות גדולה לבן שנולד?
2. בחוברת שאלה על פסוק ב - מהו הדבר הטוב שראתה יוכבד בתינוק שנולד לה? - ניתן לענות על דרך הפשט שראתה ילד קטן וחמוד. או על-פי רש"י לפסוק ב, ד"ה "כי טוב הוא" - כשנולד נתמלא הבית כולו אורה.

3. בחוברת שאלה על פסוק ג - מדוע מרחה את התיבה מבפנים בחומר אחר?
ניתן לענות על-פי הפשט שהחומר החיצוני עמיד יותר מפני חדירת מים או לענות על-פי רש"י לפסוק ג, ד"ה "בחמר ובזפת" - זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת.

4. "וַתְּשַׁלַּח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקְחָהּ". ניתן לענות על דרך הפשט **או** על-פי רש"י לפסוק ה. בחוברת עבודת סיכום: כינויים ושמות.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

5. "וירא כי אין איש". התייחסות לביאור על-פי הפשט **או** על-פי רש"י לפסוק יב ד"ה "וירא כי אין איש": "שאין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר". התייחסות ללימוד כי כל אדם הוא עולם בפני עצמו וגם בניו ובני בניו.
6. **בחוברת עבודת השלמה על-פי רש"י לפסוק יג, ד"ה "למה תכה": אף-על-פי שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד. התייחסות בכיתה להרמת ידיים ולמניעת מחלוקת ופתרון מחלוקת בדרך מכובדת. ניתן להמחזיז.**
7. לשאלת הרשות, כיצד הרג משה את המצרי? ניתן לענות על דרך הפשט **או** על-פי רש"י לפסוק יד, ד"ה "הלהרגני אתה אומר" מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש.
8. פסוקים כג-כה -ה' רוצה להושיע את בני ישראל- בחוברת התייחסות בביאור הפסוק, המביע את קושי השעבוד ואת דרך הצעקה והתפילה של בני ישראל, וכן המחשת מילים המורות על הצרה הגדולה-אנחה, זעקה, שוועה כולן פנייה לה'.
9. בחוברת עבודת הכנה לקראת התגלות ה' למשה ובה חזרה על הברית שכרת ה' עם האבות, וכעת הגיע הזמן ליישם את החלק של היציאה מהשעבוד.

הצעות להוראה לבחירה

יצירת תיבה. חומרים צפים/שוקעים; חדירים למים/לא חדירים.

דמותה של מרים -זיהוי תכונותיה מתוך מעשיה: אמונה, ערבות, מסירות, יוזמה, חוכמה, אומץ וכדו'.

הדגשת גבורתה של בת פרעה בהצלת בן מילדי העברים וגידולו בארמון המלך. דמותו של משה, היוצא "אל אחיו" וחש את סבלם אף שיכול להישאר בארמון המלך; הכללה של מעשי משה - מעשים של חסד, עזרה ואחריות. מה נוכל ללמוד ממשה? פיתוח הנושא של תפילה בעת צרה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
מעמד הסנה ומינוי משה לשליחות	ג-ד	6
<u>פרק ג</u> ה' מתגלה למשה בסנה (א-ו) דבר השליחות לפרעה (ז-י) הטענה הראשונה-והתשובה (יא-יב) הטענה השנייה - והתשובה (יג-טו) המשך התשובה: ללכת לפרעה (טז - כב)	<u>פרק ד</u> ה' נותן לו את שלושת אותות (א-ט) משה טוען כי אינו איש דברים (י-יב) משה מסרב, וה' שולח עמו את אהרן (יג-יז) משה נפרד מיתרו ויוצא למצרים (יח-כג) פגישת מלאך ה'. מילת בן משה במלון ע"י צפורה (כד-כו) אהרן פוגש את משה (כז-כט)	

פרק ג. לימוד חובה

א-ו: "המראה הגדול": סנה בוער ואיננו אוכל. התגלות ה' למשה מתוך הסנה; האדמה שבה מתגלה ה' - אדמת קודש.

ז-י: השליחות - "ועתה לכה ואשלחך" לעמוד לפני פרעה ולהוציא את בני ישראל ממצרים.
יא-יב: טענת משה "מי אנכי" ותשובת הקב"ה "כי אהיה עמך"; האות - העם כולו יחזור למקום המעמד ("ההר הזה") לעבוד את ה'.

יג-כב: שאלת משה לה' באיזה משמות ה' ילך אל העם; תשובת הקב"ה; זכרון התגלותו לאבות האומה; "פקוד פקדתי"; הציווי לאסוף את זקני ישראל ולבוא אל פרעה בדרישה ללכת שלושה ימים ולזבוח לה'; הבטחת המכות והציאה ברכוש.

תוספת בחוברת

- שאלה בחוברת: מדוע רָעָה מִשֶּׁה אֶת צֶאֱן יִתְרוֹ בְּ"אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר"? (פָּשׁט או רֶש"י)
ניתן לענות בפשטות שזהו המקום היחיד באזור מגוריו שבו ניתן לרעות את הצאן, או לענות על-פי רש"י לפסוק א', ד"ה "אחר המדבר" - להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים.
 - העשרה - פלא הסנה; תמונה של אבנים שנחצבו במדבר שבין ארץ-ישראל למצרים.
באבנים אלה מצוירת צורת הסנה, ומעריכים כי באזור חציבתן היה מעמד הסנה חיבור עבר להווה.
 - חמש הטענות של משה שלא לקחת את השליחות, וכנגד חמש תשובות של ה', מסודרות וברורות בשתי טבלאות.
- שתי טענות ראשונות כתובות בפרק ג ועוד שלוש טענות כתובות בפרק ד.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

5. בחוברת טבלה לזיהוי המילים "פֶּקֶד פֶּקַדְתִּי אֶתְכֶם" בספר שמות והקבלה למילים "פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם" בספר בְּרָאשִׁית נ, כד, המורות על התחלת זמן הגאולה.
6. שאלת רשות על פסוק יד: מָה הֶקְשֶׁר בֵּין "וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" לִבֵּין חֶשֶׁן הַנֶּתּוּן עַל הַלֵּב? (רש"י) בהחלט ניתן לאפשר לתלמידים להגיע לבד להסברו של רש"י על הפסוק ד"ה "וראך ושמח בלבו" - לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה. ומשם זכה אהרן לעדי החושן הנתון על הלב.

ניתן להזכיר את הנושא "מידה כנגד מידה" הבאה לידי ביטוי בהסבר זה.

הצעות להוראה לבחירה

ומשה היה רועה" -המדרש (שמות רבה ב, ב) מבליט את דמותו של משה כרועה. "אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות, נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו, אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עיף אתה! הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך, אתה תרעה צאני ישראל. ניתן להביא את המדרש בהמשך למעשי הדאגה לזולת, עליהם למדנו בפרק ב, ועל האחריות והמסירות שמשה מגלה בתפקידו. פתיח זה ישמש גם כשנגיע לסירובו של משה במעמד הסנה -שאינו נובע מאי-הכרה בחשיבות השליחות. ניתן לזהות את שני מרכיבי השליחות - לפרעה ולעם, ולסגנון השונה שמצריך כל אחת מהם; משה מעלה סוגים שונים של טענות הנוגעים לשני המרכיבים.

פרק ד. לימוד חובה

- א-ט: האותות -"והן לא יאמינו לי לאמור: לא נראה אליך ה'!" ; אות הנחש, אות הצרעת ואות הדם.
- י-טז: טענות משה הנוספות "לא איש דברים אנכי", "שלח נא ביד תשלח"; תגובת הקב"ה; צירוף אהרן לשליחות.
- יח-לא: חזרת משה למצרים, בקשת משה מיתרו וברכת יתרו; מעשה המילה על-ידי ציפורה ב"דרך במלון"; המפגש עם אהרן; פגישת משה ואהרן עם הזקנים; מעשה האותות לעיני העם - "ויאמן העם".

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

תוספת בחוברת

1. עבודת סיכום על שלושת האותות שנתן ה' למשה.
2. "וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלְבוֹ" (פסוק יד). פשט ופירוש רש"י כתובים בחוברת.
3. "וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן". לשם הבנת הפשט (פסוק כד), הבאנו בחוברת את דברי רש"י על-פי המדרש: מסכת נדרים דף ל"א-בצורת תרשים על-פי נקודות, ובכך מתיישבת ההבנה המתבקשת.

הצעות להוראה לבחירה

הרמב"ן (פסוק יג) מציין את הסיבה הכוללת לטענות משה ולסירובו: "והסיבה למשה בכל הסרבנות הזאת ענוותו הגדולה מכל האדם אשר על פני האדמה, שלא היה מוצא את לבו להתגדל ולדבר אל המלך ושיתפאר לאמר ה' שלחני, ולא על ישראל להוציאם ממצרים ולהיות עליהם מלך".

"וראך ושמח בלבו", - לעמוד על היחס והאהבה בין אחים.

הנימוס שבבקשת הרשות מיתרו ללכת עם בני משפחתו. לשקול לאפשר לתלמידים לאתר מצב דומה בספר בראשית (בראשית פרק לא), ולהסיק מהשוני על דמותו של יתרו.

להראות כי הבטחת ה' למשה התקיימה ובני ישראל התגלו כ"מאמינים בני מאמינים" למרות הקושי.

רשות / להרחבה והבנת פסוקים כה-כו אנו מציעים הסבר על-פי הטבלה הבאה:

חֲתָן דָּמִים		
ההסבר על פי רש"י		דברי צפורה
אֶתָּה, הַתִּינוּק, גֹּרֵם שֶׁהַחֲתָן שָׁלִי, מֵשָׂה, יִרְצַח בְּגִלְלָהּ. (חֲשֹׁבָה שֶׁלְמֵשָׁה הָיָה חֲטָא נֹסֵף חוּץ מִדַּחֲיַת בְּרִית הַמִּילָה, וְחֲטָא הַדַּחֲיָה גָרַם לְעוֹרֵר עַל מֵשָׂה אֶת מִדַּת הַדִּין).	כִּי חֲתָן דָּמִים אֶתָּה לִי	פסוק כה
כְּשֶׁרָאֲתָה שְׁלֹאֲחֵר הַבְּרִית הַנֶּחָשׁ עָזַב אֶת מֵשָׁה, אָמְרָה: "חֲתָנִי מֵשָׁה הָיָה נִרְצָח רַק בְּגִלְלַת הַמִּילָה. (מוֹלֶת = מִילָה). כִּי אֵלֹהֵי הָיָה לְמֵשָׁה חֲטָא נֹסֵף, הַנֶּחָשׁ לֹא הָיָה מִפְּסִיק. לָכֵן אֵין לְהַאֲשִׁים כִּי בְגִלְלַת הַתִּינוּק הַתְּעוֹרָרָה מִדַּת הַדִּין, אֶלָּא יֵשׁ לְתִלּוֹת בְּמֵשָׁה, שֶׁלֹּא עָשָׂה מִיד בְּרִית לְבָנוּ.	אֲזַ אָמְרָה: חֲתָן דָּמִים לְמוֹלֶת	פסוק כו

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
השליחות הראשונה לפרעה ותוצאותיה	ה	3
ה' נותן למשה שלושה אותות (א-ט) משה טוען כי אינו איש דברים (י-יב) משה מסרב, וה' שולח עמו את אהרן (יג-יז) משה נפרד מיתרו ויוצא למצרים (יח-כג) פגישת מלאך ה'; מילת בן משה במלון ע"י צפורה (כד-כו) אהרן פוגש את משה (כז-כט)		

פרק ה. לימוד חובה

א-ג: בקשת משה ואהרן מפרעה.

ד-יד: תשובת פרעה למשה ולאהרן; התגובה המעשית - הכבדת העבודה: השארת מתכונת הלבנים היומית, אך ללא אספקת תבן; בני ישראל מתרוצצים להשיג תבן ולעמוד במכסת העבודה, ללא הצלחה; שוטרי ישראל מוכים.

טו-יט: פניית שוטרי ישראל לפרעה ("והנה עבדיך מוכים") ותשובתו ("נרפים אתם... על כן אתם אמרים...")

ה, כ-כז: תלונת השוטרים כנגד משה ואהרן ("הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה.."), בעקבותיה מתלונן משה אל הקב"ה "למה הרעתה לעם הזה? למה זה שלחתני?": תשובת ה': "עתה תראה!"

תוספת בחוברת

- טבלה לסיכום דברי משה ואהרן עם פרעה.
- להבנת פסוק א מדוע לא כתוב שגם הזקנים הלכו אתם לפרעה? תשובה על-פי הפשט או רש"י.
- פסוק ה- שבט לוי לא היה בשעבוד מצריים מפני שמלכתחילה לא התפתה לדברי פרעה ולא רצה "להיות כמו כולם", אלא להישאר דבוקים בעבודת ה', ולא בעבודת פרעה. אי-כניעתם ללחץ חברתי ודבקותם במטרה גרמו לכך שלא יהיו תחת השעבוד. הבאנו בתרשים זרימה את הפסוק, שאלה ותשובת רש"י ושאלות סיכום והבנה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

4. "גזירת התבן" – בחוברת הכוונה למצב שהיה לפני הגזירה ואחריה והסיבה להחלטת פרעה. כן מתואר בחוברת איך עשו לבנים במצרים.

לבחירה ניתן לנקוט לימוד חזויתי ולהכין לבנים (תערובת של אדמה, קש, חול ומים בתבניות, וייבוש בשמש). ניתן גם לערוך "סבב שני" תוך "הכבדת העבודה" – נטילת התבן הזמין.

5. פסוק יד, תשובה לשאלה בחוברת: למה זכו השוטרים מפני שרחמו על אחיהם בני ישראל? תשובה על-פי רש"י לפסוק יד, ד"ה "ויזכו שטרי בני ישראל": "לפיכך זכו אותם שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריהם".

6. יש להדגיש את תשובת ה' למשה (פסוקים כב – כג ופרק ו פסוק א) – א. כי על אף הקושי והנסיגה הגאולה בוא תבוא. ב. את אמונתו של משה, הממשיך את שליחותו. ג. המסר לדורות – יהודים מאמינים בקב"ה ובגאולה למרות הקשיים.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

פרשת וארא

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
השליחות השנייה לפרעה ותוצאותיה	פרק ו פרק ז-עד פסוק יג	2

פרק ו. לימוד חובה

ב-ט: ההכנה לשליחות השניה- הקב"ה מבטיח למשה כי יגאל את בני ישראל "בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" - כדי לקיים את הברית עם האבות, ובגלל זעקת בני ישראל וסבלם.

י-יב: חידוש השליחות לפרעה ותגובת משה "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה".

יג-כח: התורה מייחסת את משה ואהרן, בני עמרם ויוכבד. "ומתוך שהזקק ליחס שבטו של לוי בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן" (רש"י).

פסוקים כט-ל הם חזרה על פסוקים **י-יב** (כדברי רש"י: "הוא הדבור האמור למעלה, אלא מתוך שהפסיק הענין - חזר עליו..").

תוספת בחוברת

1. בחוברת טבלה להבנת שמות ה', י-ה-ו-ה -התגלות בשם הזה משמעותה שמקבלי ההבטחה בשם הזה זוכים בעצמם לראות בקיומה.
2. חזרה על ברית בין הבתרים מה התקיים ומה עתיד להתקיים וכעת הגיע הזמן לקיומו.
3. פעילות בנושא לשונות הגאולה והקשר לליל הסדר, איתור חמשת הפעלים המורים על הגאולה בפסוקים ו-ח; הוראת המושג "לשונות של גאולה" וקישור לליל הסדר; הבשורה הכפולה - גאולה פיזית וגאולה רוחנית. "ולקחתי אתכם לי לעם והבאתי אתכם אל הארץ".
- הצעה לפעילות בכיתה: ארבע לשונות של גאולה - וכנגדן ארבע כוסות היין ששותים בליל הסדר. לשאול אם יש כוס מיוחדת בביתם של התלמידים שבה שותים את היין בליל הסדר. לבדוק אפשרות להביא את הכוס לכיתה ולספר את סיפורה, כגון: מספר השנים שהכוס קיימת במשפחה, האם עברה בירושה, ממה היא עשויה, ועוד כיד המציאות הטובה.**
4. הסבר הקל וחומר של משה על-פי רש"י.
5. בחוברת שאלה למי שלמד את המדרש: מדוע היה משה ערל שפתים?
לפניכם תשובה על-פי המדרש, כתובה בלשון פשוטה בפירוש רבינו בחיי על שמות פרק ד פסוק י - ומה שאמר כי כבד פה, אמרו במדרש: משה נתגדל בפלטרין של פרעה והיה נוטל כתרו ומשליכו לארץ, ורצה המלך לדונו להריגה, אמרו לו אצטגנינו: זהו שאמרנו לך שהוא עתיד להושיע את ישראל ולהחריב מלכותך, התייעץ פרעה עם חכמיו והיו בכלל יועציו יתרו

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

ואיוב ובלעם, זה אומר חייב מיתה הוא, וזה אומר נער הוא ואין לו דעת. מה עשה? הביאו לו קערה אחת, נתנו בתוכה זהוב אחד וגחלת של אש. אמרו: אם הוא נוטל הזהוב בידוע שהוא בן דעת וחייב מיתה, ואם הוא נוטל הגחלת בידוע שאין לו דעת ופטור מן המיתה, היה רוצה ליטול את הזהוב ומלאך בא והטה ידו ונטל הגחלת והכניסם לתוך פיו ונעשה ערל שפתים.

6. תרשים להבנת ייחוס השבטים עד משה ואהרן (עץ משפחה).

7. שאלה בחוברת: מָה לּוֹמְדִים מִכֶּן נִשְׁתַּוְּרָה כְּתָבָה נִשְׁאֲלִישְׁבַּע, אִשְׁתִּי אֶהְרֶן, הִיְתָה אֲחוֹתוֹ נֶל נִחְשׁוֹן? תשובה על-פי הפשט להראות את ייחוסה של אשת אהרן.

או תשובה על-פי רש"י לפסוק כג, ד"ה "אחות נחשון": "מכאן למדנו: הנושא אשה, צריך לבדוק באחיה".

הצעות להוראה לבחירה

לשקול להקנות את המושג "קל וחומר" באמצעות המחשה, כגון מאזניים.

(אם דבר קל מכריע את הכף, כבר אין צורך להניח דבר כבד ממנו).

שימוש בדוגמה נוספת מהתורה (בראשית מד, ח).

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
<u>תשע המכות</u>	פרק ז מפסוק יד ופרקים ח-י	11
<u>פרק ז מפסוק יד</u> מכת הדם (יד-כה) מכת הצפרדע, התראה פרק ז כה-כט <u>פרק ח</u> מכת הצפרדע (א-יא) מכת הכינים (יב-טו) מכת הערוב (טז-כח)	<u>פרק ט</u> מכת הדבר (ז-א) מכת השחין (ח-יב) מכת הברד (יג-לה) <u>פרק י - פרשת בא</u> מכת הארבה (א-כ) מכת החושך (כא-כט)	

פרק ז. לימוד חובה

א-ז: תשובת ה' למשה: סדר הפנייה לפרעה - "אתה תדבר.. ואהרן אחיך יהיה נביאך"; הקב"ה מבשר כי פרעה יקשה את לבו ובעקבות כך תבוא הגאולה ב"אותות", ב"מופתים" וב"שפטים גדולים"; הגילים של משה ואהרן.

ח-יג: ה"מופת" -אות התנין, ומעשה החרטומים כנגדו "בלהטיהם"; מטה אהרן בולע את מטותם, אך פרעה אינו שומע: "ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם, כאשר דיבר ה'".

יד-כה: **מכת דם** - אהרן מכה את היאור; כל מקורות המים נהפכים לדם; מות הדגה והריח הרע של היאור; חרטומי מצרים מחקים את המכה; פרעה מכביד את לבו ולא שולח את בני".

כו-כט: **מכת צפרדע** - אהרן מכה את היאור, והצפרדעים עולות על בתי המצרים; חרטומי מצרים מחקים את המכה; פרעה מבקש ממשה להתפלל לה' להסרת המכה; משה מסכים ולבקשת פרעה קובע זמן -"למחר"; מות הצפרדעים; המצרים עורמים אותן לערימות, ומבאישות את הארץ; פרעה מכביד לבו ואינו משלח את בני ישראל.

תוספת בחוברת

1. השליחות השנייה - משה ואהרן לפני פרעה והאותות שעשו לפניהם.
2. תוצאותיה - פרעה מסרב לשלוח את בני ישראל ומכאן מתחילות עשר המכות.
3. שאלה בחוברת. מידוע לקה היאור על-ידי אהרן, ולא על-ידי משה? תשובה על-פי רש"י לפסוק י"ט ד"ה "אמור אל אהרן" -לפי שהגן היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו, לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

לימוד המושג "הכרת הטוב". המורים יסבירו ויקשרו לפרשה ויבקשו מהתלמידים לספר על סיטואציות שראו או חוו בהכרת הטוב כלפי האחר.

4. פתיחה לעשר המכות. בחוברת שני עמודים, ובהם סיכום על עשר המכות, עמודים אלו מהווים, מחג גיסא, מסגרת, ומאידך גיסא ירידה לפרטים. התלמידים ילמדו כי הכול מתוכנן וברור ומחולק בצורה מסודרת. עמודים אלו ייתכנו כהכנה ללימוד עשר המכות או כסיכום או לימוד כל מכה ומקומה בדפי הסיכום, ולבסוף לימוד כולל.
5. כתבנו על כל מכה מעין תעודת זהות בצורה מפורטת, ותוספת לפי המדרש; מהי המידה כנגד מידה שיש בכל מכה. המטרה היא ללמד כי מכות אלו נבחרו להעניש את המצרים על מה שעשו לבני ישראל - ולא להרע למצרים ללא סיבה.
6. על הסיכום כתבנו שאלות חזרה, לימוד ושינון וכך למעשה ממצה התלמיד את הלימוד הן מבחינת חומר לימודי הן מבחינת לימוד מוסרי, כגון: מסירותן של הצפרדעים, יראי ה' שהניסו את מקניהם וכדומה.
7. שאלה בחוברת: מהו הַשִּׁקָּר וְשִׁפְרָה לְעַמּוֹ על עַצְמוֹ? תשובה על-פי רש"י לפסוק טו, ד"ה "הנה יוצא המימה"; "לנקביו" שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו".
- המטרה היא להראות את פרעה שאינו הגון לא רק כלפי בני ישראל אלא גם כלפי עמו.
8. שאלה בחוברת: מדוע לקה היאור על-ידי אהרן - ולא על-ידי משה? אפשר לענות בפשטות שכך היה הציווי או לענות על-פי רש"י לפסוק יט, ד"ה "אמור אל אהרן" - לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן.
9. שאלה בחוברת: כִּי־צָדָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל לְעֹשִׁיִּים בְּגִלְלֵי מַכַּת דָּם? הבאנו את דברי מדרש תנחומא, כדי להראות את מהפך המצב של בני ישראל מעבדים לחשובים, כי הכול ברצון ה'.
10. וַתַּעַל הַצִּפְרָדִּים - כדי ליישב פשוטו של מקרא הבאנו ציטוט של רש"י. (מדרש ידוע)
11. שאלה בחוברת: אִיזוֹ מִדָּה טוֹבָה קִיָּמוֹ הַצִּפְרָדִּים שֶׁקִּפְצוּ לַתַּנּוּרִים? ניתן לענות בפשטות שקיימו את רצון ה', אפשר גם להביא את דברי חז"ל ("בתנורין") : על הלימוד שלמדו חנניה מישאל ועזריה ממסירות הנפש של הצפרדע לקיים מצוות הבורא (תלמוד בבלי, פסחים נג:).

הצעות להוראה לבחירה

לקראת הוראת המכות להבהיר ולהמחיש את החשיבות של היאור למצרים, ארץ דרומית יבשה, ואת התלות הגמורה של המצרים בו.

לפרש "ובאש היאור" על-פי מה שכבר נלמד בפרק ה פסוק כא (וכנ"ל בהמשך - ת י).

לבקש מהתלמידים לתאר/לצייר צפרדע קופצת במקומות השונים המתוארים בפסוק: "בְּבֵיתָךְ

וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל-מִטָּתְךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ."

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרק ח. מכות כינים וערוב.

פרק ח. לימוד חובה

א-טו: מכת כינים - אהרן מכה את עפר הארץ, ומכל עפר מצרים עלו כינים על האדמה והבהמה; החרטומים מכירים כי "אצבע א-להים היא"! ; פרעה מחזק את לבו.
טז-כח: מכת ערוב כבד, המשחית את הארץ ; האפליה של ארץ גושן "לְבִלְתִּי הָיֹתָ-שָׁם עֶרֶב" היא אות המלמד "כי אני ה' בקרב הארץ"; פרעה מתחנן להסרת המכה ומסכים לשלח את ישראל לקרבת מקום; לאחר המכה ה' מכביד שוב את לבו.

הצעות להוראה לבחירה

לעמוד על הפעלים "והפלה, והפליתי" במכות ערוב ודבר, ולבאר את המילה מתוך ההקשר (להזכיר גם כשנגיע בהמשך-יא, ו); **בהמשך לכך לתאר את הנעשה במצרים מזווית ראייה של מצרי (מכתב/כתבה) ושל יהודי (יומן/מכתב), וכיצד לומדים מאפליה זו על מציאות ה' והשגחתו על עמו.**

כללי-זיהוי הדרגתיות במכות, המלמד את פרעה על כוחו של הקב"ה - פגיעה במשאבי הטבע, גוף האדם, מות הבהמות ונפש האדם; ממקורות המים שמתחת לארץ עד לגובהי שמים. (קיים בחוברת בטבלה לפני הלימוד על מכת דם)

תוספת בחוברת

1. שאלה בחוברת: מדוע לקה היאור על-ידי אהרן- ולא על-ידי משה? אפשר לענות בפשטות שכך היה הציווי או לענות על-פי רש"י לפסוק יב, ד"ה "אמור אל אהרן" - לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגן עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן. ניתן להשוות למכת הדם שניתנה על-ידי אהרן ולא על-ידי משה מאותה סיבה שהיאור הגן על משה כשהיה בתיבה ביאור, מכאן ניתן ללמד על הכרת הטוב לדומם כגון היאור והחול וכל שכן שאנו מחויבים להכרת הטוב כלפי ה' שמחייה אותנו וכלפי האנשים שסובבים אותנו ופועלים למעננו, ההורים האחים המורים...

2. שאלה בחוברת: מה הייתה כוונת החרטומים כשאמרו : "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא" ? ניתן לענות בפשטות שאמרו שמכה זו מאת ה'. או לענות על-פי רש"י לפסוק טו, ד"ה "אצבע אֱלֹקִים הִיא" - מכה זו אינה על-ידי כשפים, מאת המקום היא.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרק ט. מכות דבר, שחין, ברד

פרק ט. לימוד חובה

א-ז: מכת דבר – מגפה במקנה; ה' מפלה בין ישראל למצרים: "וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם, וּמִמִּקְנֵה בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לֹא-מָת אֶחָד".

ח-יב: מכת שחין-משה ואהרן זורקים פיח כבשן השמימה והאבק מתפשט בכל ארץ מצרים ונהיה ל"שחין פורח אבעבועות"; מפלת החרטומים; ה' מחזק את לב פרעה.

יג-לה: מכת ברד – הקב"ה מלמד בהתראה כי הוא מקיים את פרעה "בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמיי"; האזהרה לכנוס את המקנה אל הבתים, המתקיימת על-ידי חלק מהמצרים; נס הברד המופלא "אשר לא היה כמוהו.."; נזקי הברד; תחינת פרעה למשה והפסקת המכה; ה' מחזק את לב פרעה.

תוספת בחוברת

1. כתוב בפסוק ח: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן: קְחוּ לָכֶם מֵלֵא חֲפִינֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן, וְזָרְקוּ מִשֶּׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פְרֹעֶה". שאלה להבנת פשוטו של מקרא: כיצד יכול משה לזרוק בבת אחת את מה שהיה במלא חופניו שלו ושל אהרן? התשובה מבוארת בחוברת על-פי רש"י לפסוק, ובכך מיושב פשוטו של מקרא ובאה לידי ביטוי עוצמת הנסים שהיו במכה זו.
2. שאלה להבנת פשוטו של מקרא, על פסוק י: מהיכן היו בהמות שילקו גם במכת השחין? הרי כבר מתו במכת הדבר! התשובה מבוארת בחוברת על-פי רש"י לפסוק, כך מיושב פשוטו של מקרא ולימוד המושג וְהִירָא אֶת דְּבַר ה' – הַנִּסִּים אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים. יש להדגיש כי הירא הרוויח ומי שאינו ירא הפסיד.
3. פסוקים יא-יב – קשים להבנה גם למבוגרים כל שכן לתלמידים. לכן ביארנו אותם בחוברת בביאור פשוט ביותר, המסביר את המילים הקשות, ועליהם שאלות חזרה.
4. בחוברת התייחסות לכך שבמכות האחרונות, מדגיש הכתוב כי הפגיעה נעשית באמצעות תופעות טבע נדירות מאוד. הברד הכבד, שירד עם ה"אש המתלקחת" היה "כְּבֹד מְאֹד, אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כָמוֹהוּ בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי".

הצעות להוראה לבחירה

"הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו, ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" – להציע לתלמידים לנהל דו-שיח בין אלו לאלו להנמקת התנהגותם בתוך טומאת מצרים ואוטם הלב לצד אלו שמפחדים ממכות ה'.

פסוקים ל"א- ל"ב – מִדּוּעַ הַתּוֹרָה כְּתִיבָה עַל הַחֲטָא וְהַכֶּסֶם? תְּשׁוּבַת הַרְמֵב"ן: אָמַר מֹשֶׁה לְפְרֹעֶה: אִם לֹא תִשְׁלַח אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲזִי הַמֶּאֱכָל שֶׁנִּשְׁאָר לָכֶם, הַחֲטָא וְהַכֶּסֶם, יִאֲבְדוּ בַּמָּכָה הַבָּאָה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת בא

מכות ארבה חושך ובכורות.

פרק י. לימוד חובה

א-כ: מכת ארבה - הקדמה למכה: הציווי לספר לבנים ולדורות את הנפלאות המיוחדות שנעשו במצרים; לאחר ההתראה מבקשים עבדי פרעה לשלח את ישראל, אך פרעה מסכים לשלח רק את הגברים ומגרש את משה ואת אהרן; המכה - רוח מזרחית נושאת במשך יממה ארבה עצום אל תוך מצרים; נזקי הארבה; תחינת פרעה למשה להסיר את המכה; תפילת משה; רוח מערבית חזקה מוליכה את הארבה "ימה סוף"; ה' מחזק את לב פרעה

כא-כט: מכת חושך - עוצמת החושך; לבני ישראל - אור; פרעה קורא למשה ומציע לשלח גם את הילדים, אך דורש להשאיר את המקנה; משה מסרב: "גם מקננו ילך עמנו" כדי להקריב לה'; ה' מחזק את לב פרעה; פרעה דורש שלא לראות עוד את משה

תוספת בחוברת

1. א-כ: מכת ארבה; משימות להבנת הפסוקים, ובהם הכנה לקראת המכה, המכה ותוצאותיה.
2. כא-כט: מכת חושך; שאלה בחוברת: מדוע הביא ה' על המצרים מכת חושך? תשובה על-פי רש"י לפסוק כ"ב כתובה בחוברת.
3. שאלה בחוברת: כמה ימים היה חושך במצרים? תשובה על-פי רש"י לפסוק כ"ב כתובה בחוברת.

הצעות להוראה לבחירה

להשתמש בהמחשות לרקע - ברד, ארבה ונזקיו, "רוח קדים", "רוח-ים" "למנות" תלמידים ליועצי פרעה ולנסות לשכנעו לשלח את ישראל לפני המכה. נחיל הארבה העצום, המסתיר את השמש, הוא תופעה בעלת רושם כביר - "כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא-הָיָה כֵּן אַרְבֶּה כָּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה-כֵּן". לבקש מן התלמידים לתאר את הרושם וההשפעה הייחודיים של תופעות כאלו מזווית ראייה של מצרי פשוט.

"בנערנו ובזקנינו, בבנינו ובבנותינו" - החשיבות שביציאת כל בני המשפחה (ניתן להשמיע את השיר). לבקש מהתלמידים לאתר ביטויים המתארים את עוצמת החושך: "וימש חשך"; "חושך-אפלה", "לא ראו איש את אחיו", "ולא קמו איש מתחתיו". לערוך הצגה על "ביקורי בית" של יהודים בבתי המצרים בימי החושך (על-פי רש"י לפסוק כב)

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	פרקים	מספר השיעורים
מכת בכורות ויציאת מצרים	יא-יג עד פסוק טז	7
<u>פרק יא</u> הציווי לשאול מהמצרים (א-ב) התראה למכת בכורות (ג-יז)	<u>פרק יב</u> ציווי על קרבן הפסח (א-יג) ציווי על חג הפסח (יד-כ) ציווי משה על קרבן הפסח (כא-כח) מכת בכורות (כט-לג) יציאת ישראל ממצרים (לד-מב) דיני קרבן הפסח (מג-נא)	
<u>פרק יג עד פסוק טז / פרשת בשלח דיני בכור (א-טז)</u>		

פרק יא. לימוד חובה / התראה על מכת בכורות

- א-ג:** הקב"ה מודיע שהמכה העשירית היא האחרונה, ולאחריה -ישולחו; הציווי על שאילת הרכוש; חן העם ומעמדו הנכבד של משה בעיני המצרים
- ד-י:** מכת בכורות -ההתראה שקודם המכה: זמן המכה, מות כל הבכורות המצרים: בכור אדם - מהפחותים ועד המיוחסים ביותר, ובכורות הבהמה; האפליה בין בכורי מצרים לבכורי ישראל

תוספת בחוברת

- ה' אמר: "בחצות", משה אמר: "כחצות". חידוד ההבדל באמירה במשמעות והסיבה לכך על-פי רש"י לפסוק ד ד"ה "כחצות הלילה".
- "וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵּץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ..." שאלה למחשבה על פסוק ז.

הצעות להוראה לבחירה

לבקש מהתלמידים למצוא היכן הובטחה היציאה ברכוש גדול (מעמד הסנה ג, כא-כב); לחפש מילים מקבילות המורות על קיום הבטחת ה' ("חן העם, כלי כסף וכלי זהב", וכן להלן יב, לה-לו)

אפשר לחדד את ההנגדה בין היחס המתואר בפרק א למתואר בפרק יב על-ידי הצגה של תלמידים: זוג יהודים, אשר היה מעונה על-ידי אדון מצרי, מגיעים לשאול כלי כסף וזהב ערב מכת בכורות.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרק יב. לימוד חובה

א-יג: קרבת הפסח: השנה-עברית תתחיל בחודש זה, אשר יהיה ל"ראש חודשים"; קיום מצוות הפסח לפרטית תגן על ישראל בזמן מכת בכורות; הציווי לקחת שיה ב' בניסן, לשמור אותו ולשוחטו ביום יד בין הערביים. מדם הקרבן לשים על המשקוף והמזוזות, ואת בשרו לאכול "צלי אש ומצות על מרורים"; אכילת הפסח - בחיפזון: "מתניכם חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם"

יד-כ: קביעת החג לדורות: זכרון היציאה על-ידי חג שבעת ימים, בין ט' בניסן לכ'א בניסן; אכילת מצות שבעה ימים ואיסור חמץ.

כא-כח: העברת הציווי לזקני ישראל; בני ישראל עושים "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כִּן עָשׂוּ".

כט-ל: מכת בכורות - בחצי הלילה מתים כל בכורות מצרים; צעקה גדולה בכל הארץ; פרעה משלח את בני ישראל ללא תנאי "כדברכם"; "וישא העם את בצקו טרם יחמץ"; שאילת הרכוש ויציאה ברכוש גדול.

לז-מב: המסע מרעמסס לסוכות; מספר היוצאים; ה"ערב רב"; אפיית המצות; פסוקי סיכום; ליל היציאה - "ליל שימורים"

מג-נא: "חקת הפסח". האכילה מקרבן הפסח - רק לנימולים; כל אדם מישראל ועבדיו חייבים במילה כדי לאכול בקרבן פסח, וכן הגר; האכילה נעשית ב"בית אחד" - למנויים בחבורה.

תוספת בחוברת

1. משימה ללימוד מניין החודשים לפי התורה.
2. פסוק ב'. "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֳדָשִׁים". מה פירוש "הזה"? תשובה בחוברת בציטוט רש"י.
3. טבלאות סיכום על הזמן להקרבת קרבן הפסח ואכילתו; וכן דיני הפסח.
4. סיבת קריאת שם החג - פסח.
5. מדרש חז"ל ללימוד הנס שהיה: השה היה אליל של מצרים (רש"י), ובני ישראל קשרו אותו במשך ארבעה ימים למיטה. בכך הם ביטאו את כוח אמונתם, הדרוש כדי לפעול נגד מי שהיו אדונייהם, ולשחוט את אליליהם. בכך הראו את גדולת ה' על אלילי מצרים. חיבור לימינו: אחת הסיבות לקריאת השבת שלפני פסח "שבת הגדול".
6. **ציורים לתיאור והבנה - מזוזות ומשקוף וכן להבנת הפסוק "על ראשו ועל כרעיו".**
ניתן לבקש מהתלמידים להראות היכן המזוזות והמשקוף בכניסה לכיתה.
8. מהו כרת? הגדרת יום טוב וחול המועד בעזרת יומן, לימוד למלאכות המותרות ביום טוב: צורך אוכל נפש בלבד.
8. הגדרות למושגים: מצה, שאור, מחמצת וחמץ.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

9. ציור המתאר את תהליך אפיית המצות.
10. ההבדלים בין פסח מצרים ופסח דורות.
11. "מָה הָעֵבֶדָה הַזֹּאת לָכֶם" (פסוק כ"ז) ? זוהי שאלת הרשע מתוך ארבעת הבנים המוזכרים בהגדה של פסח. בחוברת חיבור בין החומש להגדה של פסח בנושא: ארבעת הבנים.
12. מכת בכורות: ההתראה כתובה בפרק יא פסוקים ד-י. המכה כתובה בפרק יב פסוקים כט-לח. לכן ראוי בעת הלימוד לחבר ביניהם. בחוברת שאלות חזרה ושאלות פתוחות.
13. כתוב בפסוק מ' שבני ישראל היו במצרים 430 שנה. להבנת פשוטו של מקרא הבאנו בחוברת סיכום בלשון פשוטה על-פי רש"י.
14. מי חייב בקרבן פסח? פסוקים מג-נא, סיכום בטבלה, וסיכום קצר על שבע מצוות בני נח.

הצעות להוראה לבחירה

לערוך מעין "פסח": התלמידים מוכנים ליציאה לדרך כציווי התורה- "מתניכם חגורים, נעליכם ברגלכם ומקלכם בידכם".

"אב המשפחה" יישא דברים בפני המשפחה לסיכום התקופה.

להמחיש את הפסוק "ויקרא למשה ולאהרן לילה" על-פי דברי רש"י: "מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי". (שיר: פרעה בפיג'מה...)

הצעה נוספת: התלמידים יכינו מצות בחצר בית הספר, בכפוף לאישור ההורים וההנהלה,

ויערכו מעין סדר פסח בכיתה. ניתן לחלק את התלמידים לקבוצות והם יספרו וימחיזו את

ירידת בני יעקב למצרים, שעבוד מצרים, עשר המכות, קורבן פסח.

ניתן להפריד את נושא עשר המכות ולייחד לכך פעילות: כל כמה תלמידים יכתבו יצירות או

ימחיזו אחת מעשר המכות.

ניתן לייחד בכיתה מקום, שבו יתלו התלמידים או יציגו את מה שעשו על עשר המכות.

פרשת "חקת הפסח" נאמרה ב-יד בניסן לקראת היציאה (רש"י). להדגיש את מסירות ישראל על המצווה "שמלו בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד" (רש"י ליהושע ה, ב); לקשר לנלמד בספר יהושע פרק ה: עם הכניסה לארץ (י' בניסן) מלו "שנית" את בני ישראל בקהל גדול, כדי לקיים את מצוות הפסח כהלכתו.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
קריעת ים-סוף	פרק יג מפסוק יז ופרקים יד-טו	7
<u>פרק יג</u> דיני בכור (א-טז) מצרים רודפים אחרי בני"י (יז-כב) <u>פרק יד</u> מצרים רודפים אחרי בני"י (א-יד) קריעת ים סוף (טו-לא)	<u>פרק טו</u> שירת הים (א-יט) שירת מרים (כ-כא) תלונת בני ישראל במרה (כב-כז)	

פרק יג, א-טז. לימוד חובה

א-י: קדושת הבכורות -אחר שהכה הקב"ה את בכורי מצרים ופסח על בכורי ישראל, הם קנויים לה': "קדש לי כל בכור...לי הוא".

יא-טז: קדושת "פטר רחם" -בכור בהמה טהורה, זיכרון להכאת בכורי הבהמות של מצרים; רק בכור בהמה טמאה אחת, פטר חמור, חייב בפדיון ("תפדה בשה"); שאלת התם "מה זאת?" והתשובה: "ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים". אלו המצוות הראשונות שנצטוונו כזכר לנפלאות יציאת מצרים (פסוקים יא-טז).

תוספת בחוברת

1. פירוט חמישה נושאים בפרשת "קדש" (פסוקים א-י)
2. שלושה נושאים בפרשת "וְהָיָה כִּי יִבְיָאֲךָ" (פסוקים יא-טז)
3. חיבור להגדה של פסח - מצוות "והגדת לבנך".
4. דיני פדיון הבן ומדוע יש קדושת בכור בחמור? תשובת רש"י בחוברת ושאלות חזרה.
5. פירוט ארבע פרשיות שבתפילין, הסבר, ציור ותמונה.

הצעות להוראה לבחירה

לאחר את הפסוק הדומה, החזור בסוף כל אחת מהפרשות - "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך" - ולהסביר שהפרשות הללו הן שתיים מתוך ארבע פרשות המונחות בתוך בתי התפילין: "על ירך" (של יד) ; "בין עיניך" (של ראש).

בנים בכורים יכולים להביא תמונות מפדיון הבן שנערך להם, ולספר מה ששמעו מההורים ומהמשפחה על פדיונם. תלמידים שהם כוהנים יכולים לשאול את אביהם אם הוא ערך פעם פדיון הבן ולספר על כך בכיתה. ייתכן שלאבא כוהן יש חמישה סלעים, שניתן להביא לכיתה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת בשלח

פרק יג מפסוק יז. לימוד חובה

יז-כב: היציאה ממצרים והמסע מִסְכַּת לַאֲיֵתָם -"דרך המדבר" ולא "דרך ארץ פלשתים" הקצרה יותר (לאורך החוף), "פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבּוּ מצרימה"; העלאת עצמות יוסף. השגחת הקב"ה, ההולך לפני העם "בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם".

תוספת בחוברת

1. בחוברת מפה להמחשת ההבדל בין הדרכים: מפה מורחבת, ובה גם מסעי בני ישראל במדבר התלמידים מתבקשים צליין את הדך הארוכה והקצרה בחוברת.
 2. ערך קיום השבועה שנשבעו ישראל ליוסף: משה לוקח את עצמותיו.
 3. שאלת רשות בחוברת, למי שלמד את המדרש. מֵהִיכָן יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֶת מְקוֹם קְבוּרַת יוֹסֵף? וְכִיצַד הֶעֱלָה אֶת אֲרוֹנוֹ?
- תשובה ברשי" על שמות פרק לב פסוק ד, ד"ה "עגל מסכה": "...וי"א מיכה היה שם, שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרים, והיה בידו שם, וטס שכתב בו משה "עלה שור, עלה שור", להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס.
- תוספת לדברי רש"י בפרוש רבינו בחיי על בראשית פרק נ פסוק כו: דרשו רבותינו ז"ל מה עשה משה נטל טס אחד והטילו בנילוס וכתב עליו "עלה שור, עלה שור", ואמר לו: יוסף יוסף אחיך נגאלים והשכינה מעכבת בעדך וענני הכבוד מעכבים בעדך, אם רצונך להגלות ולעלות עלה ואם לאו נקיים אנו משבועתך. לפי שהמצריים רצו להצניעו שלא ימצאוהו אחיו לעולם ועשו לו ארון של מתכת ונתנוהו בנילוס וזהו שכתוב ויישם בארון במצרים.

פרק יד. לימוד חובה

א-יד: המרדף: ה' מצווה על בני ישראל לשוב לאחריהם כדי להטעות את פרעה ולהכות את חיל מצרים; פרעה מגייס צבא גדול וחזק ורודף אחר בני ישראל עד ים-סוף; יראת בני ישראל בראותם את צבא מצרים, צעקתם ותלונתם; תגובת משה.

טו-לא: ציווי ה' לנסוע אל תוך הים; ה' חוצץ בין מחנה ישראל ומצרים; בקיעת המים במטה - הפיכת הים לחרבה באמצעות "רוח קדים עזה כל הלילה"; בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים; מרדף המצרים אחרי ישראל אל תוך הים; מהומת ה' במצרים בעמוד אש וענן; משה נוטה ידו על הים וזה מכסה את המצרים; למראה הישועה הגדולה "ויאמינו בה" ובמשה עבדו"

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

תוספת בחוברת

1. תפקידי עמוד הענן ועמוד האש בכלל, ובפרט במעמד קריעת ים-סוף.
2. ביאורי מילים לפסוקים ה-יד.
3. **חישוב הימים מצאתם ממצרים ועד ליל שביעי של פסח על-פי רש"י לפסוק ה', מצוטט ומוסבר בתרשים.**
4. "ופרעה הקריב" **הקריב עצמו**, ומיהר לפני חיילותיו. דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר, אני אשווה עמכם בחלק שנאמר: "אחלק שלל". על-פי רש"י לפסוקים ו-ז.
5. רש"י על פסוק ז, ד"ה "וכל רכב מצרים": ועמהם כל שאר הרכב (מכילתא) ומהיכן היו הבהמות הללו? א"ת משל מצרים הרי נאמר: (שמות ט) "וימת כל מקנה מצרים". וא"ת משל ישראל? והלא נאמר: (שם י) "וגם מקננו ילך עמנו". משל מי היו? **"מהירא את דבר ה'".**
6. פירוט הפסוקים טו-לא, טבלה ובה הנושאים והפסוקים ושאלות חזרה על ציווי ה' למשה לבקוע את הים, על עמוד הענן והאש ליד הים.
7. פסוקים כא-כה. הנס הגדול: הים נקרע ובני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים.
8. פסוקים כו-כט, הים שב לאיתנו, קריעת ים-סוף - הנס הגדול והנפלא שנעשה לעם ישראל ביציאתו ממצרים.
9. ניתן לתאר את הרושם הכביר על עמי האזור - כיצד נעלם הצבא המצרי הענק בתוך הים. הזדמנות להרחיב במושג "נס" ואמונה בכל מצב, "כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט".

הצעות להוראה לבחירה

אפשר למיין בטבלה את הפעלים המופיעים בפסוקים ה-יד: **פרעה** ("ויקח", וירדף) **מצרים** ("וירדפו, וישיגו") **בני ישראל** ("ויצעקו") וכן משה, המלאך, הקב"ה. לאחר מכן להוסיף את הפעלים בפסוקים טז-יז - "ויסעו!" "הרם את מטך!" לצד התפילה לה' וציווי ה' לעשות מעשה, לנסוע ולבקוע את הים, כי הוא הנותן כוח לעשות חיל. על מנת להמחיש את הניסיון שבהליכה לים ניתן להביא מדברי המדרש על נחשון בן עמינדב (במדבר רבה, יג)

פרק טו. לימוד חובה

"שירת הים" ב-יט: השירה: ההצלה הגדולה מיד מצרים; גדולת ה' בנס בקיעת המים וטביעת המצרים; הרושם הכביר על עמי האזור; הייעוד וההבטחה - ירושת ארץ-ישראל ומלכות ה'.
כ-כא: שירת מרים והנשים "בתפים ובמחולות"
כג-כו: מסע שלשת ימים והצמא; ההגעה למקום מים מרים; תלונת העם למשה; המתקת המים על-ידי העץ, בדבר ה'; ההבטחה "אם שמוע תשמע...כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך". כז: החניה באילים, "ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים".

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

תוספת בחוברת

1. ביאור שירת הים בצורה מפורטת ומסודרת. עבודה מושקעת זו נעשתה לטובת התלמידים. ויסודה בעובדה ששירה זו נאמרת בכל יום בתפילה, ובה מיסודות האמונה בה' בכל דור ודור. ויתכן שזוהי ההזדמנות היחידה במשך שנות לימודיו בבית הספר היסודי (או בכלל) שבה התלמיד יפגוש את השירה מבוארת. התעכבות על ביאור השירה כפי שהיא מופיעה בחוברת היא לשיקול דעתו של המורה, אך חשיבות רבה יש בה בעצם היותה מבוארת לפני התלמיד, ובידיעה שיש לו אפשרות לעיין בה וללמוד אותה בהיותה חשובה בפני עצמה וכחלק מתפילה הנאמרת בכל יום.
2. בחוברת שני עמודים, ובהם עבודות על שירת הים ומפה להבנת הכתוב על פחד העמים ששמעו על הניסים הגדולים בקריעת ים-סוף.
3. עמוד נוסף, ובו עבודות על-פי מדרשי חז"ל לשיקול דעת המורים - אם ללמד את הכל או רק חלק מהמדרשים.
4. שירת מרים: שאלה על-פי רש"י המעלה על נס את צדקותן של הנשים שבאותו הדור.
5. הניסיון במרה: הסבר "ויסע" - שלא ברצונם. לא חייבים להגיע לפירוש רש"י, אם התלמידים מגיעים לזאת בהכוונת המורים כתוצאה מהסבר לשוני ברור.
6. בחוברת אנו מראים לתלמידים את הצורה המיוחדת שבה כתובה השירה בתורה: "אריח על גבי לבנה" (רק שירה זו ושירת דבורה בספר שופטים כתובות כך)
7. מה היה הניסיון במרה (פסוק כ"ה)? מחויבים לפירוש רש"י המצוטט בחוברת, ולהפנמה חינוכית כי ניתן לבקש-אך צריך לבקש בלשון מכובדת ולא בתרעומת.

הצעות להוראה לבחירה

- השירה - דברים הנאמרים בנעימה ובהרמת קול. מומלץ לשיר את השירה בכיתה בנעימה. לפי שיקול הדעת של המורה - להוסיף שירה זו לקטעי התפילה בבוקר.**
- לשירה סגנון מיוחד. אין צורך לפרש את כל המילים והביטויים, אלא דוגמאות, שבאמצעותן נלמד את התוכן וגם את הייחוד של שפת השירה - מילים וצורות מיוחדות, חרוזים, תקבולת, דימוי.
- השירה בוקעת בזמנים מיוחדים של התרגשות גדולה; ישועה/יציאה מאפלה לאורה
 ("אָמַר אֱוִיב אֶרְדֵּי אֲשִׁיג אֶחֱלֵק נֶשְׁלָל ..נִשְׁפָּת בְּרוּחִי כְּפָסֻמוֹ יָם..")
 הערך הגדול של אמירת תודה לקב"ה.
- מפרק טו עד יט** להראות כל תחנה בהתקדמות במפה: ים-סוף -מרה-אילים (מדבר שור) - מדבר סין - רפידים - מדבר סיני.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
המסע מים-סוף להר חורב	טז-יז	6
<u>פרק טז</u> תלונת בני"י (א-ג) לחם מן השמים (ד-לו)	<u>פרק יז</u> מים מן הצור (א-ז) מלחמת עמלק (ח-טז)	

פרק טז. לימוד חובה

א-ד: ההגעה למדבר סין חודש לאחר יציאת מצרים; תלונת העם, וזכרון "סיר הבשר" ו"לחם לשבע" שהיו במצרים.

ד-ט: תשובת ה': מתן "לחם מן השמים" דבר יום ביומו, וכפליים ("משנה") ביום הששי; דברי משה לעם - כי יראו את כבוד ה' בתת ה' "בערב-בשר לאכול, ולחם-בבוקר לשבע"

יא-לה: ירידת השלל בערב; התגלות המן אחר היעלות הטל - בבוקר; קריאת שמו על-ידי בני ישראל; הציווי ללקוט "עומר לגולגולת" בלבד, הציווי לא להותיר לבקר (שהופר), הציווי ללקוט משנה בשישי, הציווי לא ללקוט בשבת (שהופר); מצוות השבת; טעם המן, הנחת צנצנת המן לפני ה' לזיכרון.

תוספת בחוברת

- עבודת חזרה וחשיבה על תלונות בני ישראל, על הלחם מן השמים, עבודת סיכום על המן בציון הפסוקים.
- עמוד ובו מדרשי חז"ל לבחירה לפי שיקול דעת המורים.
- שביתת המן ביום השביעי, להעצים את הנס שבמן ואת הנס שבשביתה. (חיזוק האמונה - פרנסה מהשמיים).
- הקשר לשולחן שבת, הטעם לשתי חלות - "לחם משנה" בסעודת שבת. וכן אחד הטעמים לכיסוי החלות בדימוי למן, שהיה מכוסה למטה ומעליו. **ניתן לבקש לצלם את החלות של אמא או חלות אחרות מכוסות על שולחן שבת שבבית.**

הצעות להוראה לבחירה

כרקע למסע מים סוף להר חורב לעמוד על המאפיינים הפסיים של המדבר, קשיי הדרך, תחושות של רעב וצמא וכדומה. המסע בכללותו הוא מסע שבו מתגבש העם ואמונתו בה'.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרק יז. לימוד חובה

א-ז: המסע ממדבר סיני והחניה ברפידיים; ריב העם כנגד משה, ותגובתו; בשלב השני – הצימאון והתלונה; תפילת משה; נס בקיעת המים מהצור בחורב לעיני הזקנים; קריאת שם המקום על שם המעשה

ח-טז: עמלק רודף אחר ישראל ונלחם בו ברפידיים; יהושע נלחם במישור ומשה מתפלל בהר; "כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק"; אהרן וחור תומכים בידי משה; הניצחון במלחמה; הזיכרון בספר; בניית המזבח "ה' נסי"; מלחמת ה' בעמלק "מדור דור" על שנלחם בישראל ברשעותו.

תוספת בחוברת

1. סיכום על תלונות בני ישראל.
2. מלחמת עמלק בישראל (פסוקים ח-טז). הבאנו את המשל שכתב רש"י על פסוק ח. המשל והנמשל כתובים בתרשים זרימה, בלשון פשוטה וקלה וכך הלימוד מובן מאוד. יש לחדד את המסר שלא לשכוח את הטובות שה' עושה עם ברואיו. בתנאי המדבר הקשים, "מקום אשר אין מים", המקום והזמן שבו נבחנות ומתגבשות אמונתו והיכרותו של עם ישראל את ה' כאב הנושא את בנו על כפיו ומספק את צרכיו.
3. תפילת משה: הבאנו את המשנה בראש השנה (ג, ח): "וכי ידיו של משה עושות מלחמה?" והמסר הברור כי שעבוד לבו של האדם לאביו שבשמים הוא הכלי להצלחה גם במלחמה.

הצעות להוראה לבחירה

להבחין בין "וירב" (בשלב הראשון, פסוקים א-ג) לבין "וילך" (פסוקים ד-ח כשהצמא מוחשי וקשה יותר) להשוות בין מרה לרפידיים: ההבדל בין בקשה לדרישה בעת מצוקה-ומה אנו יכולים ללמוד מכך?

להרחיב ברשעותו של עמלק, מוצאו מעֶשׂוֹ, קישור להמן הרשע מזרע עמלק.

לצייר פרטים משדה הקרב: גבעה, מטה, אבן, שמש, מזבח.

עם ישראל אוחז בתפילה ובמלחמה: במצב קשה צריך להשתדל לעשות, למרות הפחד, מתוך תפילה והישענות על ה'. "וידי משה כבדים, ואהרן וחור תמכו בידיו" – **להמחיש את כובד הידיים.**

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת יתרו

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
יתרו ועצתו	יח	2-3
יתרו ומשפחתו של משה באים למדבר (א-יב) הצעת יתרו למנות שופטים (יג-כג) משה ממנה שופטים (כד-כז)		

פרק יח. לימוד חובה

א-יב: יתרו שומע על הנסים שנעשו לישראל ומגיע למחנה ישראל; הוא מביא עמו את משפחתו של משה; משה מספר ליתרו על הנסים שנעשו; התפעלותו של יתרו באה לידי ביטוי בהתרגשות ובהעלאת קרבנות.

יג-כג: **עצת יתרו:** יתרו רואה את העומס על משה בשופטו את העם ובהנהגתו; יתרו מזהיר את משה מתוצאות התנהלותו: "נבול תיבול - גם אתה גם העם הזה אשר אתך!" **לכן** מציע יתרו את הרחבת מספר השופטים ויצירת מערכת משפט מדורגת, הבנויה משני שיקולי דעת: **1. כמותי:** על כמה אנשים ממונה השופט ("שרי אלפים, שרי מאות") **2. איכותי:** באלו נושאים דן השופט ("כל הדבר הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם").

כד-כז: משה מקבל את עצת יתרו ומיישם אותה "ככל אשר אמר"; משה נפרד מחותנו, ויתרו חוזר לארצו.

תוספת בחוברת

1. אילו שמועות גרמו ליתרו להגיע למשה ולבני ישראל ולהתגייר? כתבנו בטבלת סיכום שאלות ותשובות על-פי רש"י לפסוק א', 1. ד"ה "וישמע יתרו"; 2. ד"ה "את כל אשר עשה"; 3. וד"ה "כי הוציא ה' וגו'". וכן שאלת סיכום.
2. שאלת חשיבה: כולם שמעו? תשובה: יתרו שמע ובה! ראוי לעורר את התלמידים להתבונן בדברים הקורים בעולם ולהסיק מהם מסקנות.
3. שמות בני משה: חלוקת המילה לשניים: "גר שם", "א-לי עזר". בחוברת כתבנו את שבעת שמות יתרו (רש"י)
4. מה ראה יתרו בהנהגת משה את העם? בחוברת שאלות בלשוננו ותשובות בלשון הכתוב.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

5. המעלות שצריכות להיות בשופטים, לשון הכתוב והפירוש. ראוי לקיים דיון בכיתה בביאור המעלות והפנמתן בחיים.
6. רשות: טבלה לביאור המושגים "שְׁרֵי אֱלֹפִים" וכו'. הכנה נכונה של המורים תגרום להבנה פשוטה ולחזויית לימוד.
7. תחומי האחריות הכללית והמוגבלת של השופטים.
8. ביצוע ההצעה על-ידי משה.
9. חזרת יתרו למקומו.

הצעות להוראה לבחירה

שמות בני משה. אפשר להיזכר בשמות נוספים, שביאורם נתפרש בכתוב באופן דומה (כגון בני יוסף - מנשה ואפרים- המציינים השגחת ה' בעת צרה, ועוד); להעלות עוד שמות מתלמידי הכיתה/אחים, המציינים משמעות של סיוע והשגחת ה'.

מי הוא הראוי לשפוט? לנסח עם הילדים "מודעת דרושים" ולציין בה את התכונות הנדרשות לתפקיד; להשלים את המודעה על-פי דברי התורה: רדיפת האמת והצדק ("יראי אלוקים, אנשי אמת") לצד מעמד חזק, עצמאי ובלתי תלוי ("אנשי חיל, שונאי בצע").

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
ההכנות ומעמד הר סיני	יט	2

פרק יט. לימוד חובה

א-ב: המסע מרפידים להר סיני והחניה "בתחתית ההר".
ג-ח: ייחודם וייעודם של בני ישראל השומרים את ברית ה'; תגובת העם: "כל אשר דיבר ה' נעשה!"
ט-טו: ההכנות לקראת מעמד התגלות ה': "שלושת ימי הגבלה". תחום המחנה; כיבוס השמלות.
טז-כ: ראשית המעמד: קולות וברקים, הענן, קול השופר, האש והעשן; תגובת העם: חרדה; משה חוזר ומזהיר העם בשעת ההתגלות לבל יהרסו לעלות אל ההר.

תוספת בחוברת

בחוברת ייחדנו עמוד (97) שבו כתובים סדר המאורעות בשנה הראשונה לצאת ישראל ממצרים, בין א' בסיוון לי"א בתשרי. החלוקה לפי זמנים ופרשיות. הטבלה מיועדת למורים ולמתקדמים, מטרתה להראות לתלמידים כי יש סדר במאורעות והזמנים המופיעים בפרשיות הנלמדות. אין צורך ללמדה אלה-אם-כן נשאלות שאלות, התלמידים יוכלו לעיין בה ולהתרשם והמורים ישקלו מה ללמד או להזכיר מתוכה.

1. לימוד ציר הזמן לזיהוי החודש השלישי.
2. זיהוי של התלמידים בקושי שבפסוק ב': "ויחן" בלשון יחיד, "העם" בלשון רבים; ציטוט דברי רש"י: קיום דיון בכיתה ותשובת התלמידים.
3. **חשוב להדגיש כי בהכנות ובמעמד הר סיני השתתפו גברים ונשים. מכאן ניתן לעמוד שינוי לשון הכתוב בפסוק ג' והסבר מהותו, כפי שכתוב ברש"י המצוטט בחוברת.**
4. הברית (ההבטחה) על שמירת התורה מופיע בפסוקים ד'-ו'. בו לומדים את המושג "עם סגולה" - אוצר חביב, וזאת רק בתנאי לשמירת התורה.
5. ביאור פסוק ד' "וַאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים". בחוברת דברי רש"י, המביא משל ונמשל להבנת הפסוק וכן שאלות שלנו לסיכום. החשיבות בלימוד זה היא להראות את החביבות, הקרבה והאהבה של ה' לבניו. לימוד זה אינו מחויב והוא רשות לפי שיקול דעת המורים, אך מומלץ מאוד.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

6. תשובת בני ישראל (פסוק ח): "וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה"; מסירת תשובה זו ע"י משה לה'.
7. פסוק ט': ה' מודיע שיתגלה למשה "בעב הענן", כדי שיראו העם התגלות זו ויאמינו במשה שהוא שליח ה'.
8. שוב כתוב בפסוק ט' שמשה השיב את דברי העם לה'. רש"י מבאר כי שתי בקשות יש לעם מה'. בחוברת ציטוט דברי רש"י ופירוש הבקשות, אשר מתגשמות במעמד הר סיני.
9. ההכנות לקראת מתן תורה, פסוקים י'-ט"ו. עבודות להבנה וסיכום, וכן ביאור פסוק י"ג, אשר פשוטו של מקרא מחייב זאת (למי שלא מעוניין לדלג על הפסוק).
10. ראשית המעמד: ציור בחוברת המתאר את ההגבלה בה: מי עלה ועד היכן עלה; קולות וברקים, קול שופר ותורה מן השמים ניתן לקיים מדרש תמונה (צביעה לפי רצון התלמידים).
11. מעמד הר סיני, שבו ניתנה התורה לעם ישראל, הוא המעמד המשמעותי ביותר בהתהוותו של עם ישראל, ומהווה את נקודת השיא בבריאת העולם שהתקיים בחסד עד מתן תורה, וממתן תורה מתקיים העולם בזכות התורה (וגם בחסד).
- לא לחינם יש לפסוקים אלו קריאה מיוחדת, הנקראת קריאה "בטעם עליון". לכן ראוי לקרוא את הפסוקים בכיתה בהטעמה ובצורה, שמען יראו ויבינו התלמידים כי פסוקים אלו מיוחדים מאוד. כל מורה יביע את ההתפעלות ממעמד הר סיני, שבו ניתנה לנו התורה הקדושה, ובכך יעורר את התלמידים לקדושת המעמד וחשיבותו.**
12. בחוברת משימה: דף עבודה, המסכם בבהירות את המעמד ומשמעותו. המשימה מופיעה בתרשים זרימה, ובו הנושאים והפסוקים; (קיבצנו את הפסוקים יחדיו, אף שפעמים לא נכתבו ברצף), וכן שאלות סיכום, הבנה והפנמה.
13. בשני העמודים הבאים בחוברת כתבנו ממדרשי חז"ל על מעמד הר סיני ומתן תורה. היה לנו ספק אם לכתוב זאת רק במדריך למורה, אך לאחר התייעצות עם מורים מהשטח החלטנו בעצה אחת לכתוב את המדרשים בחוברת כדפי רשות. המטרה: להנגיש את המדרשים לתלמידים בנושא מהותי ומרכזי מאוד. ניתן לקרוא עם התלמידים בכיתה, לשוחח ולשאל שאלות בכתב או בעל-פה ולהמחיש. ניתן לשתף את ההורים בקריאה עם הילדים. על חלק מהמדרשים כתבנו עבודות, וגם הן רשות.

הצעות להוראה לבחירה

"היכון לקראת א-להיך, ישראל!" - יש חשיבות גדולה להתכונן למעמד חשוב, ובוודאי למעמד של קודש. צריך לזכור: לצד ההתרגשות יש גם חששות בהתקרבות אל הקודש (אפשר להשוות זאת לקרבה למתח חשמל גבוה); כשמתקרבים יותר מדי עשויים להיפגע לא כעונש, אלא כתוצאה. אפשר לערוך בחינה של החושים המעורבים במעמד מתן התורה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
עשרת הדברות	כ	3-4

פרק כ'. לימוד חובה

א: עשרת הדברות הם המצוות הראשונות שקיבלו ישראל מה' במעמד הר סיני (ומכאן מעמדם המיוחד במסורת ישראל); הכרת עשרת הדברות והבנת החלוקה בין מצוות עשה ולא תעשה וכן החלוקה בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו. (מופיע בחוברת).

ב-ה: "אנכי" - מצוות עשה להאמין בה'; "לא יהיה" - מצוות לא תעשה, איסור עבודה זרה במחשבה ובמעשה.

ו: "לא תישא" - איסור שבועת שווא, דהיינו **שבועת חינוך** (כגון להישבע בשם ה' על דבר ברור וגלוי, או שידוע לכול שאיננו כך).

ז-י: **מצוות שמירת השבת** - איתור שתי המצוות בפרשה: עשה ולא תעשה. "זכור" המצווה החיובית לייחד את היום השביעי - "שציוונו לקדש את השבת ולאמור דברים בכניסתו וביציאתו, נזכור בהם גודל היום הזה ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו..." (רמב"ם, ספר המצוות, עשה קנה); "לא תעשה כל מלאכה" - מצוות לא תעשה של איסור מלאכה, הכוללת את כל בני המשפחה ומשק הבית; הטעם: שביתת ה' ממלאכה במעשה בראשית, "עַל-כֵּן בָּרַךְ ה' אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ".

יא: **מצוות כיבוד אב ואם ושכר המצווה:** "למען יאריכון ימיך על האדמה".

יב-יג: **חמש מצוות לא תעשה שבין אדם לחברו** כבסיס לכלל חיובי האדם כלפי זולתו - שלא לפגוע בו בשום צורה בנפשו, בממונו, ובברית שבין איש לאשתו.

יד-יז: **תגובת העם לעוצמת המעמד** - העם מבקש לשמוע את הדברים ממשה ולא ישירות מהקב"ה, "פן נמות"; תשובת משה: "אל תיראו!" המעמד בא לרומם את ישראל; משה לבדו ניגש לערפל לשמוע את דבר ה'.

יח-כב: איסור עשיית פסילים בעקבות מעמד הר סיני; ההיתר לעבוד את ה' בקרבנות ובמזבח אדמה הנעשה לשם ה'.

תוספת בחוברת

בחוברת טבלה ובה עשרת הדברות. הטבלה מהווה פתיחה ומסגרת ללימודם. בקשה מהתלמידים ללמוד את עשרת הדברות בעל-פה.

בחוברת הבאנו את הפסוקים שבכל דיבר מעשרת הדברות, פסוקים אלו לא נכתבו במקום הקריאה והלימוד בחומש, אלא מפני חשיבותם והצורך ללמדם כיחידה מושלמת חרגנו וכתבנו

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

אותם בחוברת, על מנת שתהיה בפני התלמיד תמונה כוללת ופרטנית של כל אחד מעשרת הדברות בחילוק הפסוקים והבנתם, ומקווים אנו גם בהפנמתם.

1. "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" - בחוברת כתוב הדבר בגופן גדול מאוד, על מנת להראות מיוחדות ושינוי מכל הכתוב בחוברת.
מהות הציווי: אמונה בה', והוא המקור ושורש לכל המצוות. ידועה - מחלוקת רמב"ן והרמב"ם: האם "אנוכי ה'" מהווה פתיחה לעשרת הדברות - או מצוות עשה?
ראויה התייחסות בתחום השכל והרגש בדיבר זה, ובלימוד עשרת הדברות בכלל, על מנת לקרב את האמונה בה' בכל עת. על מנת להקל על המלמדים והלומדים בהגדרת הדברות, המצווה ומהותה, כתבנו את דברי "ספר החינוך" על מצווה זו, 'אנוכי ה'", ועל עוד חלק מעשרת הדברות. ראוי לקרא בקול ולהסביר את הדברים. יתכן שגם ההורים יחזרו על הנלמד עם ילדיהם בבית וימצאו מקור מסודר וברור.

2. הדיבר השני: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי".
בחוברת משימות להבנת הציווי בפסוקים.

3. הדיבר השלישי: אִסּוּר נִשְׁבּוּעַת שָׁוָא (חֲנָם) וְאִסּוּר נִשְׁבּוּעַת שֶׁקֶר.
בחוברת מבוארים ההגדרות וההסבר.

4. הדיבר הרביעי: (ח') "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ".
זיהוי מצוות עשה ולא תעשה בפסוקים,
שאלה בחוברת: כיצד מקיימים את הציוי "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ"?
חיבור של התלמידים בכתיבה על השבת בביתם ובקשה מהם לצייר ציור על השבת.
מדרש: השבת היא מתנה טובה שנתן ה' לבני ישראל.

רשות / להביא גם את מקור הדיבר "נִשְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", הכתוב בספר דברים ה', י"ב. המטרה: ללמד זכור - זכירה. שמור - שמירה, ולהשלים את הלימוד, שזכור ושמור נאמרו בדיבור אחד. תוספת בחוברת: יום השבת הוא מתנה מאת ה' (מִסֻּכַּת נִשְׁבַּת דָּף י').

5. הדיבר החמישי: מצוות כיבוד אב ואם. למרות היותה מצוה הומנית, יש ללמדה כמצוות עשה ולחנך לקיימה מצד היותה מצוות עשה מהתורה לצד ההסבר ההומני שבה. אין כאן המקום להאריך אך יש נפקא מניה מבחינה הלכתית בחיוב מצוות כיבוד אב ואם אשר לעיתים

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

בניגוד להומניות, כגון איסור להוציא לאביו דם במטרה לרפאו, כשיש אחר שיעשה זאת; וכן על-פי הגמרא בקידושין: עד היכן כיבוד אב ואם? תשובה: עד כדי שייקח האב ארנק ובו כסף ויזרוק אותו לים - והבן לא יכלים אותו. במעשה זה יש התבטלות מוחלטת של הבן כלפי קיום המצווה בהיותה מצוות עשה, ואילו המצווה הייתה נמדדת בהומניות, מה למדוד את ההומניות שבדבר? ואין כאן המקום להאריך. **סיכום:** מצוות עשה שיש בה הכרת הטוב להורים.

6. חמשת הדיברות הנוספים כתובים בחוברת בעמוד אחד בצורה מפורטת ומבוארת. כך גם טבלת סיכום, ובה עשרת הדברות, ועל התלמידים לציין את החלוקה בין מצוות עשה ללא תעשה, ובין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו.

7. יח-כב: איסור עשיית פסלים בעקבות מעמד הר סיני; ההיתר לעבוד את ה' בקרבנות ובמזבח אדמה הנעשה לשם ה'.

8. בחוברת משימות להבנת הפסוקים ודברי רש"י על פסוק יז ופסוק כב המצוטטים בחוברת. עבודת רשות: שלמה המלך סיתת את האבנים בעזרת התולעת שמיר; מעלות הן מדרגות; ולמזבח בנו כבש, ועליו עלו להקריב.

הצעות להוראה לבחירה

עשרת הדברות. לקשר למעמדים מוכרים מן התפילה: קריאת עשרת הדברות בחג מתן תורה; הקריאה בטעמים מיוחדים במסורות שונות; הופעתם של עשרת הדברות ליד ארון הקודש בבתי כנסת שונים.

שבועת שווא. אפשר להוסיף את חומרת השימוש בשם ה' לבטלה ואת הצורך להימנע משימוש פיזי בלשונות של שבועה.

השבת. הילדים יכולים לצייר או לתאר את רגע הקידוש בביתם וכן את שעת ההבדלה, המציינת את יציאת יום השבת, והמנהגים השונים; לבקש מתלמידי הכיתה לציין כמה שיותר דברים, שבהם נבדל ומיוחד יום השבת מיום חול במקומות שונים ובשעות היממה השונות.

כחלק ממצוות "זכור" אפשר להרחיב בנוגע להכנות לקראת יום השבת והטרחת לכבדו כיום מיוחד ומקודש. יש להרחיב על המהות והקדושה של יום השבת והיותו יום מרכזי בחיי היהודי והאומה. העולם ממשיך להתקיים בכל שבוע נוסף רק בזכות יום השבת הקודם. ("אור החיים"). אנו מקדשים את השבת בהדלקת נרות שבת, בבגדים נאים, באוכל מיוחד, בתפילות שבת ובלימוד התורה. ה' שבת ביום השביעי - ואנו שובתים ביום השביעי מל"ט מלאכות האסורות

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

בו. / לעודד את התלמידים שיספרו על יום השבת בביתם ובחיק המשפחה; ועל ההכנות וחלקם בעזרה לכבוד שבת קודש, וכיצד נראה שולחן השבת בביתם.

רצוי להביא בפני התלמידים סיפורים אמיתיים על דבקותם של יהודים ששמרו שבת, ועל כך שהשבת היא הסמל היהודי המובהק (כמו סמל או מותג של חנות), ועל כך שהשבת היא מקור הברכה לכל יהודי.

כיבוד הורים. יש לעמוד על העיקרון של דרך ארץ כהנחיה כללית ביחס הראוי להורים ועל הצורך לכבד את שניהם באותה מידה; לספר לתלמידים סיפור (כגון סיפורי חז"ל על רבי טרפון) המייקר את מעלת המצווה; **לבקש מהילדים לערוך רשימה של הדברים שההורים עשו ועושים עבורנו; להציע לתלמידים לערוך ראיון קצר עם אבא/ואמא ולשאול אילו דברים אהובים עליהם/משמחים אותם. בעקבות כך יוכל כל תלמיד לחשוב על דבר מעשי, הנוגע לו בקיום מצוות כיבוד הורים.**

יש לשים לב! את הדיון בכיתה יש לנהל ברגישות, תוך התחשבות בתלמידים יתומים או כאלה החיים במשפחות חד-הוריות או הורים גרושים וכדומה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת משפטים

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
משפטים ודינים	כא	(4-5)
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

ריבוי הדינים והפרטים בפרשת משפטים, וכן לשון התורה בפרשה זו, דורשים ביאור מקיף המחויב להבנת פשוטו של מקרא. עובדות אלו יוצרים מרחב, שצריך לצמצם במילים פשוטות ללימוד תלמידים בכיתות ב'-ג'.

לכן הושקעו מחשבה רבה וזמן רב ביצירת דפי העבודה שבחוברת על פרשת משפטים. לרוב כתבנו כותרת ומראה מקום בתורה וכן את הפסוקים בכל נושא בנפרד. הלימוד בחוברת הוא לאחר הלימוד בחומש, וכתיבת הפסוקים בחוברת היא על מנת להקל על התלמיד בהתמצאות בגלל החומר הלימודי המורכב. כמו"כ השתדלנו לצרף ציורים, איורים ותמונות על מנת להסביר את הכתוב. דפי עבודה אלו נוסו בהצלחה, ולדברי המורים הכנה נכונה יוצרת חוויה לימודית.

תוספת בחוברת	פרק כא. לימוד חובה
	א: "ואלה המשפטים" – המשך מסירת התורה על-ידי משה לישראל בדינים שונים המופיעים בפרשה. הקדמה כללית לפרשה. בפרשה זו נלמד חלק מן המצוות, ולא את כולן. ניתן להסביר מראש לתלמידים שנקרא את כל הפסוקים, אך לא נלמד את כולם.
בחוברת: טבלה ובה שאלות ותשובות. המושג: עבד עברי=עבד שהוא יהודי. ההסברים בצמוד לפסוקים, בכך מבוארות גם המילים.	ב-ה: דין עבד עברי: המקרה: קניין עבד מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כאשר לא היה לו ממה לשלם (חז"ל ורש"י). הדין: שנות העבדות מסתיימות לאחר שש שנים, ואזי חובה על האדון לשחררו.
בחוברת: שאלות 2-3 בדרך כלל נשאלות על-ידי התלמידים, והתשובות על-פי פירוש רש"י	דין עבד נרצע: "ואם אמור יאמר העבד" – הדין כאשר העבד מעוניין להישאר: התורה מצווה

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

לפסוק מובאות בחוברת.	על האדון, לאחר התייעצות עם בית הדין, (פסוק ו' ע"פ רש"י) להגיש את העבד "אל הדלת" ולרצוע את אוזנו. במקרה זה נשאר העבד לעבוד "לעולם" (לא לנצח, אלא עד היובל- רש"י).
לתלמידים קשה מאוד להבין מדוע האב מוכר את בתו הקטנה. לכן כתבנו הקדמה להבנת הסיטואציה ומתכונת של שאלות ותשובות. על פסוקים ח- יא נכתבו דפים רבים בגמרא ובהלכה בחוברת צמצמנו למינימום את ההכרח בצורה ברורה.	יא-יג: התורה מלמדת את הלכות אמה עברייא (אמה-שפחה) במציאות שבה הייתה נמכרת בקטנותה.
בחוברת שלושה אופנים של רוצח (השם ירחם), כותרת ועבודה פשוטה. פסוק י"ג אינו מובן ללא פירוש רש"י המסביר פשוטו של מקרא, ודבריו מבוארים בחוברת בציון מראה מקום.	יב-יז: דיני נפשות: חטאים חמורים הנדונים בבית הדין, אשר עונשם מיתה, כגון הרוצח במזיד; החוטף אדם ומוכרו; המכה הוריו (בשעה שעושה בהם חבורה), או המקלל הוריו (קללה בשם ה')
בחוברת: ההסבר בסמוך לפסוקים בכל אחד מהמקרים. על פסוקים יח-יט כתבנו תוספת שלנו, הנלמדת מהפסוקים למניעת אלימות וליצירת קשרים טובים בין התלמידים.	יח-כה: חיוב תשלומי נזקי גוף: ארבעה מבין "חמשה תשלומים", בהם חייב המזיק את חברו, נזכרים בפרקנו: 1. שבת: ביטול ממלאכה. 2. ריפוי: הוצאות הרפואה (פסוק יט). 3. נזק: (פסוק כד). 4. צער: (פסוק כה, תשלום גם במקרים שלא נגרמה חבלת אבר). 5. בושת: ("לפי המבייש והמתבייש") נזכר בפרשת כי תצא.
בחוברת: בהכנת השיעור מחויבים לפירוש רש"י בחלק גדול מהפסוקים כי ללא פירוש לא ניתן להבין את פשוטו של מקרא. בחוברת ההסברים והביאורים בלשון פשוטה וברורה.	כו-כז: היזק עבד כנעני: (ילמד עם פסוק כ- כא) רשות ביד האדון להכות את עבדו אך רק במידת הצורך; ואם מכהו מכת מוות, והעבד מת ישירות כתוצאה מהמכה (בתוך יממה) - חייב מיתה. אם האדון פצע את עבדו ב"ראשי

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

	אברים", כגון שן ועין, יוצא העבד לחופשי.
בחוברת פירוט שלושה סוגים של שור המזיק: 1. שור תם שנגח אדם והרגו. 2. שור מועד שנגח אדם והרגו. 3. שור מועד שנגח עבדים והרגם. ביאור הדינים על-פי הפסוקים. אין צורך להתעכב; ההסבר כתוב, והעבודה עם התלמידים בחוברת.	כח-לב: הרחבת אחריות האדם על ממונו המזיק אחרים: אחריות האדם על שורו, וחובת תשלום על נזקיו.
בחוברת: הגדרת רשות היחיד ורשות הרבים. ההבדל בין פתיחת בור קיים אך מכוסה לבין חפירת בור ללא כיסוי. חובת האחריות על יוצר מקור המזיק כמו בעל הבור. אין צורך להתעכב. פסוק לה: 1. דיני שור תם שנגח שור אחר והרגו. פסוק לו: 2. שור מועד שנגח שור אחר והרג אותו.	לג-לד: נזקי בור: החופר בור ברשות הרבים וגרם נזק - חייב בתשלום הנזקים; הבור הוא אב-טיפוס של נזקי תקלה: "וכל המניח תקלה, הרי זו תולדת הבור; ואם הוזק בה אדם או בהמה, משלם זה שהניח התקלה" (רמב"ם, הלכות נזקי ממון, פרק יג ה"ב)
השלמת הפסוק. השלמת סיכום על-פי הפסוק, ציטוט דברי רש"י על הפסוק. התמקדות בלימוד: "חֵס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת". הסבר של המורים; סיכום של התלמידים.	לז: דיני גנבה: התמקדות בחובת התשלומים: הדין המצוי - תשלום כפל (פסוק א) ; דין מיוחד במקרה של גנבת שור או שה כאשר הגנב טובח או מוכר (פסוק לז) ; הגנב אחראי להשיב את חובו. "אם אין לו - ונמכר בגנבתו".

הצעות להוראה לבחירה

הקדמה. "המשפטים": להרחיב עם התלמידים במשמעות המילה "המשפטים": אילו מילים היא מזכירה? אילו מילים נוספות יש ל"משפט"? אילו מוסדות שאנו מכירים קשורים לכך? מה עושים שם? אלו מקרים מובאים לשם?

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

מטרת הדיון: להבין כי המשפטים עוסקים במקרים שקורים בחיי היומיום, וכי התורה מייחסת חשיבות עליונה שאורחות החיים יתנהלו ביושר ובצדק. מסר חשוב הוא כי מחלוקות ועימותים יכולים להתעורר בין אנשים, ויש לכך מענה; הפנייה אל המשפט וקבלת הכרעת הדיין.

הקדמה כללית נוספת לפרשת משפטים: הבנת הדגם החוזר בפרשת משפטים: מקרה-ודין. כשם שהדיין לא יכול לפסוק מבלי שהמקרה ברור לו, כך גם לימוד הפסוקים בפרשת משפטים.

ראשית מבינים מהו המקרה המדובר, ורק אז לומדים כיצד פוסקת התורה. בלימוד זה יש להיעזר בתורה שבעל-פה. לכן לא פעם נבאר לתלמידים את הפסוקים לאור דברי חז"ל ורבותינו הראשונים; אך אין צורך להביא את המקורות הללו בפני התלמידים - אלא על-פי שיקול דעת המורה, כגון במקום שהמקור ברור ולקריאה בו יש מעלה חינוכית וכדו'.

מכיוון שהתורה מציגה את עקרונות המשפט בזיקה למקרים מהמציאות, יש להסב את תשומת לב התלמידים למציאות השונה, שבה דיבר הכתוב, כגון המציאות הרווחת של העבדות, או הימצאותם הרבה של בעלי-חיים ברשות היחיד וברשות הרבים.

עבד עברי. אילו מילים/רגשות קשורים למילה "אדון"? אילו מילים/רגשות למילה "עבד"? בהמשך לדיון המתפתח אפשר להמחיש את היחס המיוחד שלו זוכה העבד העברי - בניגוד עצום לצורות העבדות שהיו מקובלות בימי קדם, כמו לדוגמה במצרים. ניתן לתמוך רעיון זה במובאה מהמדרש לפרשת בהר: "כל הקונה עבד כקונה אדון לעצמו" (אך לא ללמוד את הפרשה ההיא, שהרי אין זה מקומה).

חשוב להדגיש את העולה ממצוות הפרשה: גופו של אדם איננו קנוי לאדם אחר. גם האדון מוגבל בזמן שהעבד עובד אצלו וביחס כלפיו; וגם העבד עצמו צריך לשמר את רוחו העצמאית - "עבדי הם ולא עבדים לעבדים!"

חמשת תשלומי הנזק מפורטים במשנה (בבא-קמא פרק ח). בחתימת פרק זה ראוי להביא את דברי המשנה: עצם ההכאה היא חטא שבין אדם לחברו, וכל ממון שבעולם איננו תחליף לפיוס: "אף-על-פי שהוא נותן לו תשלום, אינו נמחל לו - עד שיבקש ממנו" (משנה בבא-קמא ח, ז) ניתן להמחיש את "עריכת החשבון" במקרה של נזק, ואחרי כן להשלים את התהליך בבקשת מחילה. ככלל, מתוך ריבוי התשלומים נלמד על הערך ועל הזהירות, שבה יש להתייחס לגופו של הזולת, לבל נצער ולבל נגיע מתוך חוסר זהירות לחובת תשלומי נזק כלפיו, אף בשוגג.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

בור: יש לתת דוגמאות מחיי היומיום על תקלות הנמצאות ברשות הרבים, וללמוד מהן על האחריות המוטלת על בעל התקלה. גם זמן רב לאחר שכבר שמענו עליו לשאת באחריות על ההשלכות שנגרמו כתוצאה מהתקלה שהשאר.

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
משפטים ודינים	כב	4-5
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

תוספת בחוברת	פרק כב. לימוד חובה
פסוקים א-ג הם עבודת רשות לפי שיקול דעתם של המורים: גנב הבא במחתרת ותשלומי כפל במקרה שהגנב טבח ומכר.	א-ג: אין חובה ללמוד פסוקים אלו.
ביאור המושגים והפסוק ושאלות הבנה וחזרה. דגש לימודי וחינוכי: על חוסר שמירה משלמים. ציור.	ד: נזקי "שן ורגל": אם בהמתו של אדם דרסה או אכלה ברשות חברו ("בשדה אחר"), חייב בתשלומי הנזקים. "בעירה" - בהמתו. "ושלח" - דריסת הרגל. "ובער" - אכילת השן.
ביאור המושגים והפסוק ושאלות הבנה וחזרה. ציור.	ה: נזקי אש: אדם הדליק בתוך שלו, והאש יצאה והזיקה, המבעיר חייב בתשלום הנזק.
הקדמה לדיני השומרים: הגדרת חובת השומר. טבלה להתחייבות השומרים בפשיעה, גנבה אבדה ואונס. למתקדמים: ניתן למלא את הטבלה המופיעה בעמודים האחרונים של החוברת. פירוט דיני כל אחד מהשומרים בצמוד	ו - יד: דיני השומרים: שומר חנם פטור במקרה של גנבה (פס' ו-ז) ואילו שומר שכר פטור רק במקרה של אונס (פס' ט-י); בשני המקרים על השומר להישבע בפני הבעלים על טענתו כי לא שלח יד בפיקדון. השואל (פס' יג) - חייב בכול, גם באונס; ואילו השוכר - פטור באונס, שהרי הוא "בא

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

לפסוקים. פסוקים ז-ח. הגדרה על-פי הרמב"ם, מי ראוי להיות שופט לפי דיני התורה?	בשכרו" - בשכר ששילם לבעל החפץ נפטר באונס. באשר לחיוב שוכר בגנבה - "לא פירש מה דינו, אם כשומר חנם או כשומר שכר, לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל..". (רש"י)
טבלה ובה חלוקת הנושאים ביחידת הלימוד. ביאורי מילים. שאלות הבנה וחזרה. כב- כג: דיני יתום ואלמנה, הגנה על החלשים.	טו-כג: דינים שונים: דין מפתה, עבודה זרה, איסור אונאת הגר.
דיני הלוואה: החובה להלוות לעני אף שכתוב "אם". איסור נשך ואיסור ריבית. להדגיש את החשיבות להלוות לעני לפני שיזדקק לצדקה. דיני מַשְׁכּוֹן שֶׁל עֲנִי (כ"ה-כ"ז) טבלה ובה שאלות ותשובות מסקנות הלכתיות וציור.	כד-כו: דיני הלוואה - איתור האזהרות הנוגעות להלוואה: 1. "לא תהיה לו כנשה": לא תתבענו בחוזקה אם אתה יודע שאין לו. אל תהי דומה עליו כאלו הלוויתו. אלא כאלו לא הלוויתו! כלומר לא תכלימהו! (רש"י) 2. "לא תשימון עליו נשך" - איסור ריבית. 3. כאשר המלווה גבה מהעני את כסותו כמשכון, משלא שילם את חובו ("חבול תחבול") עליו לחזור ולהעמיד לרשות העני את כסותו זו על-פי הצורך: כסות יום - ביום, וכסות לילה - בלילה. הזהירות המיוחדת כלפי העני, שהקב"ה שומע צעקתו.
פסוק כז: 1. אָסוּר לְקַלֵּל אֶת ה'. 2. אָסוּר לְקַלֵּל אֶת הַדִּינִים. 3. אָסוּר לְקַלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ. ביאור המילים לפי רש"י לפסוק כח: מלאתך = ביכורים. ודמעך = תרומה. דיני פדיון בכור נלמדו כבר, ניתן לחזור עליהם בקצרה.	כז-ל: דינים שונים: 1. איסור קללת דין ונשיא. 2. מצוות תרומה ובכור. 3. גיל הבהמה הראוי לקרבן. 4. "ואנשי קדש תהיו לי" - בני ישראל מיוחדים ומופרשים לה' באכילתם - איסור אכילת טרפה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פסוק כט: כותרת ברורה והשלמה מהפסוק.
פסוק ל: ניתן להרחיב בנושא מאכלות אסורים
וכשרות המאכל ולחבר לימינו: קניית מוצרים
כשרים ואכילה במקומות כשרים.
שאלות סיכום וחזרה.

הצעות להוראה לבחירה

בטעם תשלום הכפל כתב הרמב"ם שהוא עונש במידה כנגד מידה: "אם גנב דינר - משלם שניים; גנב חמור או כסות או גמל - משלם שנים בדמיה. נמצא מפסיד כשיעור שביקש לחסר את חברו" (רמב"ם הלכות גניבה פרק א הלכה ד).

חינוך לאחריות: לשים לב למילות הפסוק המדגישות את המאפיין של נזקי האש - התפשטות. ראשית הפסוק - "כי תצא אש" - **מעצמה כביכול**, ואילו בסוף הפסוק "שלם ישלם המבעיר", כלומר: **הדליק בשטח שלו**, אך לאחר מכן הלכה האש והתפשטה, כביכול "מעצמה", והלכה ותפשה מדבר לדבר אש-קוצים-גדיש-קמה-שדה. אחריותו של המבעיר היא על הדלקת הבערה, אף-על-פי שלאחר מכן התפשטה מעצמה. אנו נדרשים להבין את ההשלכות האפשריות של מעשינו.

המחזה של דיני השומרים וטענותיהם במקרים מחיי היומיום.

"נשך" הוא הריבית, כדברי רש"י: "נשך-ריבית שהוא כנשיכת נחש, שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קודקודו, כך ריבית; אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה..";
התורה מייחסת חומרה רבה לאיסור ריבית כיון שהרווח נובע למלווה ממצב המצוקה של הלווה בהיותו נזקק לסיוע ולעזרה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
משפטים ודנים	כג	3-4
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

תוספת בחוברת		פרק כג. לימוד חובה
1. פסוקים ד-ה ילמדו כיחידה נפרדת 2. תרשים זרימה לפסוקים א-ג / ו-ח 3. משפטים הנלמדים מהפסוק, חלקם על-פי רש"י להבנת פשוטו של מקרא; מקור ליד כל משפט. 4. התלמידים צריכים להשלים: אָסוּר / מָתָר / חָיִב המורים ישלימו בשיעור את ההסבר לדינים. 5. רשות: העבודה על פסוק ז'. 6. הגדרת המושג "שוחד" וסיבת האיסור. לדיון בכתה: "שוחד" בהיבט אקטואלי. 7. הסבר פסוקים ד-ה בציר ובשאלות חזרה. 8. שאלה למחשבה בענייני הרוב: איך יודעים מתי מצוה ללכת ומתי אסור ללכת?		א-ג: דיני עדות ומשפט: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" - שלא יבטל הדיין דעתו כנגד הרוב בזמן הדיון (ע"פ דברי רש"י: "אם ראית רשעים מטיין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם"). "אחרי רבים להטות": חובת הכרעת הדין על-פי הרוב. "ודל לא תהדר": איסור להביע יחס מועדף לטובת אחד מהצדדים. ד: מצוות השבת אבדה. ה: מצוות פריקה. ו: אזהרות לשפוט בצדק. ז: איסור ליטול שוחד. ט: איסור אונאת הגר: "<u>וגר לא תונה</u>" - זה הונאת דברים שמצערנו בדברים. כיצד? היה גר, ובא ללמוד תורה. לא יאמר לו: פה שאכל נבלות וטרפות יבוא וילמד תורה שניתנה מפי הגבורה!? <u>ולא תלחצנו</u> - זה הונאת ממון", כלומר: להטעותו ולהזיקו במקח וממכר. (רמב"ם, משנה תורה, הלכות מכירה פרק יד הל' יג-טו) <u>טעם האיסור</u> - "כי גרים הייתם בארץ מצרים".
פעמיים כתוב על מצוות הגר בספר שמות.		
פרק כב פסוק כ	פרק כג פסוק ט	
"וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם."	"וְגֵר לֹא תִלְחָץ, וְאַתֶּם יָדַעְתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם."	

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

בחוברת: שאלה להבנת המילה "תשמטנה". וכן הדגש בדאגה לחלשים בשמיטה. שאלה 5. פתרונה: לימוד תורה בשנת השמיטה. ציור: ניתן להשתמש בו למדרש תמונה.	ט-יא: שנת השמיטה שבה נשמטת האדמה מבעלות האדם לטובת האביונים: "ואכלו אביוני עמך..".
פסוק אחד המקפל בתוכו המון. בחוברת שאלות להבנת הפסוק.	יב: מצוות השבת.
"אלהים אחרים" - זהו שם כולל של עבודה זרה הכתוב בפסוק, אסור להזכיר שם של עבודה זרה.	יג: איסור הזכרת שם עבודה זרה.
משימה בחוברת: לפניכם שמות הרגלים, הפנוי שלהן והזמן שלהן. תאמו ביניהן. שאלות הבנה וציורים על כל אחד משלוש הרגלים.	יד-יז: שלש רגלים: זמנים שבהם מתפנה האדם מהעיסוק במלאכתו ובממונו, ובהם חוגגים חג לה' ועולים להיראות בבית ה'; שמותיהם ומשמעותם: חג המצות, חג הקציר וחג האסיף.
שאלת סיכום וציור.	יח: אסור לזבח את קרבן הפסח, אם עדין יש לאיש חמץ.
בחוברת: ציטוט דברי רש"י לפסוק יט ד"ה "ראשית בכורי אדמתך", ובו ביאור מה הם בכורים, שיוך המילה בכור לביכורים ומה עושים עם הפרי שביכר בתחילה? בשר וחלב: לימוד שלושת האיסורים. שאלות סיכום וציור. להרחבה ניתן לשאול: מדוע האיסור "לא תבשל גדי בחלב אמו"? מדוע נאמר בהקשר שלושת הרגלים ובמיוחד מול חג סוכות?	יט: 1. "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" 2. "לא תבשל גדי בחלב אמו"
חלוקת הנושאים בחוברת ה' שולח מלאך לבני ישראל. (כ'-כ"ב) הפרכות לעובדי ה'. (כ"ג-כ"ז) הדרך לכבוש הארץ. (כ"ז-ל"א) + מפה ומשימה.	כ-לג: מלאך ה' ילווה את בני ישראל בדרך לארץ-ישראל. הקב"ה יגן על בני ישראל במלחמותיו ויכה את אויביהם בדרכים פלאיות. התנאי לכך: עם ישראל לא יתרשל בירושל

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

אסור לַכְרוֹת בְּרִית לַעֲבֹדָה זָרָה. (ל"ב-ל"ג)

הגויים ויבער את העבודה זרה מתוכו.

הצעות להוראה לבחירה

השבת אבדה: לבקש מהתלמידים לתאר מקרים, שבהם נתקלו באבדה או בהשבת אבדה. להביא בפני התלמידים סיפור מיוחד על השבת אבדה (מחז"ל או מימינו). לבקש מהתלמידים לתאר את ההרגשה מצד המאבד ואת התחושה (והלבטים) מצד המשיב.

לקיים דיון מעשי בכיתה: מה ניתן לעשות כדי לקיים מצוות השבת אבדה: הקמת לוח / פינת השבת אבדה.

קריאה קולית של כל הכיתה את פסוק ה' בהנגנה על-פי דברי רש"י: "וחדלת מעזוב לז? עזוב תעזוב עמו!". זוהי גם הזדמנות להראות לתלמידים כי יש לדקדק בביאור לשון התורה: "עזוב תעזוב" - לשון עזרה וסיוע, ולא במשמעות בת ימינו.

האיסור לקחת שוחד הוא "אפילו על דעת לשפוט אמת, וכל שכן לעוות הדין" (חז"ל ורש"י אצלנו); להמחיש לתלמידים את המונח "יעוור פקחים" ועד כמה יכולה דעתנו להיות "משוחדת", כגון: הנטייה לראות את ההתרחשות בשעת משחק באופן שתמיד מיטיב עם הקבוצה שלנו: "הוא משוחד". בתלמוד הבבלי (מסכת כתובות דף קה-קו) יש שישה סיפורים על גדולי האמוראים, אשר פסלו עצמם מלשבת בדין בעקבות מקרים של אבק שוחד; ניתן ללמוד על חומרת השוחד וכן על האחריות הרבה המוטלת על כתפי הדיין. במשנה-תורה לרמב"ם, הלכות סנהדרין פרק כג; לשיקול דעתו של המורה לקשר את המושג "שוחד" עם כותרות העולות לפרקים בחדשות.

היחס לגר. לברר עם התלמידים מדוע הזהירה התורה פעמים רבות דווקא על היחס לגר, וללמוד על החומרה הרבה להזיק ולצער דווקא את החלש. על היחס שבין אונאת ממון לאונאת דברים כתב הרמב"ם: "גדולה הונאת דברים מהונאת ממון, שזה ניתן להשבה וזה לא ניתן להשבה, זה בממונו וזה בגופו". (רמב"ם משנה תורה, הלכות מכירה פרק יד הל' יח)

שנת השמיטה, בשר בחלב: תלמידים יכולים לספר על מנהגים שונים הנהוגים בקרב המשפחות.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
עליית משה להר	כד	1
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

תוספת בחוברת	פרק כד. לימוד חובה
על יחידה זו כתבנו בחוברת סיכום בנקודות החלוקה לנושאים וימים לפי שיטת רש"י. <u>לשים לב</u> להבדל בין "נעשה" המופיע בפסוק ג' לבין "נעשה ונשמע" המופיע בפסוק ז' על כך ייחדנו עמוד שלם, ובו מדרשים ושאלות להבנה הפנמה וגם ציור.	א-יא: תיאור כריתת הברית בין הקב"ה לבין בני ישראל בהר סיני; להצביע על הביטוי החשוב הנאמר מפי העם (פסוק ז): "וַיֹּאמְרוּ כָּל אִשָּׁר דְּבַר ה' - נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".
כתבנו בחוברת שמפסוק י"ב ה'ה אחריו מתן תורה וזוהי עלייה נוספת של משה. לצורך הסבר בהמחשה לפסוקים יג-יח ניתן להשתמש בתרשים מעמד הר סיני, המופיע בחוברת בפרשת יתרו.	יב-יח: הקב"ה מצווה על משה לעלות להר סיני על מנת לקבל "את-לחת האבן, והתורה והמצוה"; עליית משה להר ל"ארבעים יום וארבעים לילה".

הצעות להוראה לבחירה

יש להבחין בין שני השלבים שבמסירת התורה על-ידי ציר זמן בן ארבעים יום, המפרידים בין מעמד הר סיני, בו שמעו ישראל את הדברות (אך לא קיבלו את הלוחות) לבין קבלת הלוחות הכתובים. בארבעים יום הללו משה יצא לבדו "בתוך הענן" על הר סיני.

פרק כד פסוקים ט-יא.

(ט) "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וָאֵבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל.
(י) וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה לְבִנְתָּהּ הַסִּפִּיר וְכַעֲצָם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר.
(יא) וְאֵל אֲצִילִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ".
לדיון בכתה על-פי רצון המורים: שאלה מה ראו? האם היה מותר להם לראות? הביאור על-פי רש"י והרמב"ן.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

פרשת תרומה

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
ציורי על עשיית המשכן וכלי (ס"ה 13-14 שיעורים)	כה	3-4
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק כה. לימוד חובה

כללי. בפרשת תרומה מתחיל החלק השלישי של חומש שמות. לאחר הגאולה מעבדות מצרים ממשיך עם ישראל את דרכו לארץ-ישראל, תוך שהוא מקבל את ייעודיו הרוחניים – התורה והמשכן. בפרשתנו נלמד כיצד מתקדש עם ישראל בהשראת השכינה: מכל אומות העולם בוחר הקב"ה להשכין שכינתו בקרב מחנה ישראל – במשכן. מעשה המשכן מרובה בפרטים, ומומלץ להתמקד בלמידת הפרטים הכלליים יותר. התלמידים יכירו את המבנה הכללי של המשכן – את החצר ומבנה המשכן, ואת החלוקה הפנימית "בין הקודש ובין קודש הקודשים" (כּו, לג). כמו כן נלמד מהם כלי המשכן, ומהו מקומם וייעודם במשכן.

סדר הלימוד. בפרשות תרומה-כי תשא מוצע כסדר המתואר בתורה. זוהי דעת רמב"ן. אומנם רש"י מבאר אחרת על פי הכלל של "אין מוקדם ומאוחר בתורה" (בפרק לא, פס' יח), אולם בגיל צעיר אין להיכנס למחלוקת מורכבת זו, וכאן מוצע הלימוד על-פי הסדר שבו הדברים כתובים בפסוקים, שהוא אופן ההבנה הפשוט לתלמידים: עלייתו הראשונה של משה להר ל-40 יום (סוף פרשת משפטים), שם מצטווה משה על מעשה המשכן (תרומה-תצוה), ובתום הימים הללו (ז בסיון-יז בתמוז) מעשה העגל ושבירת הלוחות (כי-תשא).

עלייתו השנייה של משה להר מתוארת בפרק לז (פס' א-ב), וכן ירידתו עם הלוחות השניים (שם, כט). בהמשך לירידה זו – פרשת "ויקהל משה" ובו נמסר הציורי על המשכן לעם ישראל. על-פי דברי חז"ל השהות השנייה בהר הייתה של 80 יום, והירידה (קבלת לוחות שניים) – ביום כיפור.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

תוספת בחוברת	פרק כה. לימוד חובה
מיון התרומות הנזכרות בפסוקים למתכות, אבנים יקרות, עצים, בדים, עורות, תעשייה מהצומח (שמן/בשמים), בטבלה ובאיורים. לאחר מכן התלמידים ישייכו פריטים מהפסוקים ויכתבו על שימושם. תמונה של עצי שיטים וביאור מידת אמה. בפסוקים א-ב כתוב על שלוש תרומות, בחוברת סיכום על-פי רש"י ושאלות חזרה.	א-ח. הציווי על התרומה: "ויקחו לי כל תרומה". כל אחד נותן כפי רצונו ונדבת לבו; התרומות השונות לרכיבי המשכן; ייעוד התרומה, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".
הארון : שמות הארון ללימוד ודיון בכיתה. פסוקים ותמונות בצבע, חלקי הארון. הסבר "וציפית אותו". השראת השכינה בארון. שאלה: מה הניחו בארון? התשובה בחוברת על-פי הגמרא במסכת בבא בתרא. הכפורת והכרובים... תרשים פסוקים ציור וסיכום כיצד עשו זאת. עבודת סיכום.	י-כב: הארון והכפורת. מבנה הארון ומידותיו; מידות הארון - "שבורות" (חצויות); בתוך הארון. "העדות" היא "התורה" (לוחות) שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה". (רש"י) הכפורת: הכפורת והכרובים העשויים "מקשה זהב"; לאחר שהלוחות ניתנים בארון, מונחת הכפורת על הארון; ייעוד הארון: התגלות הקב"ה לאדם "וַנִּנְעֲדָתִי לְךָ שֵׁם וַדְבַרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת, אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
שלבי הכנת השולחן, פסוקים ותמונות בצבע. 2 שיטות במבנה השולחן לפי רצון המורים. מקומו של השולחן במשכן, תמונה. לחם הפנים, צורתו ומקומו. השלמות בנושא לחם הפנים לבחירה.	כג-כט: השולחן מבנה השולחן: השולחן, ועליו העמדת הלחם בכלי שרת. ייעוד השולחן: "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד".
תמונות גדולות בצבע להבנת חלקי המנורה, פסוקים ותמונות בתרשים זרימה להבנה.	לא-לט: המנורה מעשה המנורה מיוחד - "מקשה זהב".

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

תוספת: זה מעשה המנורה, הנס בעשייתה, צורת המנורה, מקורות ותמונות.	מבנה המנורה: "ירכה וקנה" - הירך והקנה האמצעי. משני צדיה יוצאים שישה קנים נוספים. יעוד המנורה: "להעלות נר תמיד" (כנאמר בפרשת תצווה).
--	---

הצעות להוראה לבחירה

בחוברת. המחשות רבות ללימוד פרשות המשכן. כלי המשכן מתוארים בתמונות בצבע ובאפקטים חדשניים על מנת להורות את הלימוד בצורה חווייתית.

אפשר לבנות לאורך הלימוד "תעודת זהות" לכלי הקודש (שם, מיקום, ייעוד ופרטים מרכזיים), וכן דגם כללי להבהרת חלקי המשכן השונים.

התרומות. לעמוד על המילים "מקדש" ו"משכן" והשם הכולל "בית ה'".

המשכן. נבנה מתרומות של כל העם; משמעות ההתנדבות, השותפות והתרומה של כל אחד לחזון הגדול, לקשר, לתרומה ולהתנדבות המוכרת לתלמידים מבית הכנסת והקהילה.

הארון. פרטי העשייה בכל תחום, ובוודאי בעולם הקדושה. רק עשייה מדויקת לפי ההוראות תאפשר תשתית מימוש היעד והוא: **השראת השכינה בישראל.**

לחם הפנים. המצווה המעשית נזכרת רק בפסוק האחרון בפרשה - "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד" (פסוק ל). אפשר להרחיב, על פי שיקול דעתו של המורה, במעשה המיוחד של אפיית לחם הפנים והנחתו:

חז"ל אומרים שבלחם הפנים אירעו נסים שונים: שהיה נשמר כל השבוע חם וטרי, וכי חתיכה קטנה ממנו הייתה משביעה (תלמוד בבלי, מסכת יומא); כמו כן מעולם לא קרה שהוא נפסל. (משנה אבות ה, ה)

המנורה: המעשה של המנורה הוא קשה ומופלא, "מקשה תעשה המנורה. ירכה, וקנה, גביעיה, כפתריה ופרחיה - ממנה יהיו! וכדאי לקשר לדברי רש"י על הפסוק בסוף הפרשה "וראה ועשה בתבניתם אשר-אתה מראה בך" - מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש".

הקרשים. להמחיש את גובהם. 10 אמות. שהם כחמישה מטר גובה (כמו בניין בן שתי קומות)

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
המשכן וכליו	כו	2
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק כו. לימוד חובה

תוספת בחוברת

א-ו: יריעות המשכן התחתונות היו עשויות מבד - חוטי צמר בצבעים שונים הארוגים יחד: "נֶשֶׁשׁ מְשֻׁזָּר, וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעַת נָשִׁי"; האריגה - מופלאה ומיוחדת: כָּרְבִים מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב" (ביאור רש"י. - שהיו ארוגים באופן שמשני הצדדים היו נראות דמויות שונות - ארי ונשר); את עשר היריעות חיברו זו לזו באמצעות לולאות וקרסים.

ז-יד: מעל היריעות הניחו כיסוי שני העשוי מעורות עיזים (פס' ז-יג) ומעליהם מכסה נוסף: "מִכְסֵּה לְאַהֲלֵ עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֵּה עֹרֹת תְּחָשִׁים מְלֻמָּעָה" (פס' יד).

כיצד וממה היו עשויים החוטים שבהם השתמשו לצורך המשכן? בחוברת עמוד סיכום להבנה והמחשה ופתיחה למעשה המשכן בנושא החוטים ועשייתם. הגדרת המושגים "מעשה חושב", "מעשה רוקם" ומה היה עשוי במשכן מהם. כיסויי המשכן: תמונות וסיכום להבנה והמחשה. מבנה וחיבורים ושאלות חזרה. הסבר על פסוקים ט-יד בתרשים זרימה ובתמונות.

טו-ל: מבנה המשכן. המשכן היה עשוי קרשים, המוברחים בבריחים משלושה רוחות: צפון (20 קרש) / דרום (20) מערב (8). מצד מזרח היה פתח האוהל. בפסוק לו נלמד כי את הפתח כיסה מסך; היריעות הונחו על הקרשים.

תמונות ופסוקים להבנת מבנה קרשי המשכן: אורך, רוחב, גובה והמחשת המושג "ידות". עמוד בחוברת להבנת חיבורי הקרשים זה לזה ובניית קיר מקרשים, מבנה שלושת הקירות של המשכן. חיבור הקירות בבריחים וחיבור הבריח התיכון; ציפוי הקרשים בזהב. רשות: ציפוי הבריחים בזהב. (לא להתעכב)

לא- לז: המחיצות:

הפרוכת: עשויה "מעשה חושב" ומקומה בתוך

תמונות ופסוקים להבנת מבנה הפרוכת ומקומה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הקודש; תכלית הפרכת: "וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרִכָּת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים". המסך: עשוי "מעשה רקס" ומקומו בפתח מבנה המשכן.	פסוקים לד-לה תמונות ברורות לזיהוי מקום הנחת הכלים ומיקום מסך פתח האוהל.
---	--

הצעות להוראה לבחירה

ההבדלה: ניתן להרחיב מעט בעיקרון של ההבדלה בין הקודש לקודש הקודשים, הפרכת מבדילה בין תחום המותר בכניסה לכהנים לבין תחום שאסור בכניסה (למעט הכהן הגדול ביום כיפור). עד היום מקומו של "קודש הקודשים" עומד בקדושתו ואסור בכניסה, על כן אנו נשמרים מאד מלהתקרב למקום זה בהר הבית.

האומנות: האדם איננו תורם רק חומרים, אלא מקדיש גם את יצירתו, כשרונו ומעשי ידיו לשמים. נבקש מהתלמידים לקשר זאת למעשי אומנות שהם מכירים כיום בבית הכנסת (כגון פרוכות מיוחדות וכדו') או בתשמישי קדושה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
המשכן וכליו	כז	2
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

תוספת בחוברת	פרק כז. לימוד חובה
תמונות בצבע: המזבח ללא הכבש, מזבח עם הכבש, מקומו של המזבח בחצר המשכן. שמות המזבח והסיבה. מבנה המזבח לפני הציפוי וצורתו לאחר הציפוי בנחושת. פסוקים ד-ה: חלקי המזבח תמונות להבנת הפסוקים ושאלות פשוטות. פסוקים ו-ח: הטבעות, הבדים, נבוב לוחות, פסוקים. תמונות ושאלות. פסוק ג: כלי המזבח: הפסוק, כל כלי המזבח בתמונות, ובהן הסברים ברורים; ועבודת סיכום. על עשיית הכבש למזבח לא כתוב בפרשת תרומה. חיוב זה נלמד בשמות, פרק כ' פסוק כ"ג, וביאורו על-פי רש"י מובא בחוברת.	א-ח: מזבח העולה. מידות מזבח העולה: שטחו "רבוע" (5 אמות על 5 אמות), וגובהו 3 אמות. פנים המזבח: חלול ("נבוב לחות", פסוק ח); בפינות המזבח יש "קרנות". למזבח העולה נדרשים כלי שרת בהתאם לתכליתו, שהיא העלאת קרבנות. על כן צריך כלים ליטול גחלים, לדשן ולטפל בדם ובבשר. גם למזבח טבעות ובדים לשאת אותו.
הסבר על קדושתו של חצר המשכן ביחס לקודש ולקודש-הקודשים; הכלים שהונחו בחצר המשכן; תמונה ומשימה; ציור תרשים ופסוקים להבנת מבנה החצר; גודל, מספר העמודים, מקומם, ווי העמודים, הקלעים, מיתרים ויתדות. אנו ממליצים לבצע את המשימה בעמוד זה עם התלמידים.	ט-יט: חצר המשכן הייתה עשויה קלעים, אשר היו תלויים על עמודים באמצעות ווים וחישוקי כסף.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

על ציווי עשיית מזבח הקטורת כתוב בפרשת תצוה (פרק ל' פסוקים א'-י')
על ציווי עשיית הכיור כתוב בפרשת כי תשא (פרק ל' פסוקים י"ז-כ"א)
במקום זה על מזבח הקטורת ועל הכיור. כתבנו הערה בחוברת:
"כדי להשלים את נושא המשכן וכליו הבאנו את ענין מזבח הקטורת והכיור כאן.
בעז"ה נחזור ונלמד שוב כל ענין במקומו".
מורים שיחליטו אחרת יוכלו לעשות זאת לפי רצונם.

מופיע בחוברת בתחילת פרשת תצוה.
בחוברת ביאורי מילים, תמונות ואיורים,
שאלות הבנה וסיכום.

כ-כא: השמן למנורה ועריכת הנרות; שמן
המנורה הוא "שמן זית זך כתיית" - טיפה
ראשונה מהזית שיהא מובחר ונקי; מצווה על
הכהן לערוך את המנורה על מנת שתדלק
בכל לילה מערב עד בוקר.

הצעות להוראה לבחירה

מזבח העולה. להבליט את חשיבותו ותכליתו של מזבח העולה, שעליו היו מקריבים את כל
הקרבנות. המקום המרכזי שהיה מקשר בין ישראל לאביהם שבשמים על-ידי הכהנים, ובו
נעשתה העבודה המרובה ביותר במשכן לאורך היום. עבודת הקרבנות היא הדרך בה פונה
האדם אל ה'.

שמן הזית למנורה. בתיאור הכנת שמן הזית למנורה אפשר להיעזר במשנה מאוירת (מסכת
מנחות פרק ח, משנה ד).

"להעלות נר תמיד". למילה "תמיד" במעשה המשכן יש שני מובנים: 1. תמיד, ללא הפסק,
כגון בלחם הפנים - "לפני תמיד"; 2. בקביעות, כגון קרבן התמיד הבא יום-יום.
מה פירוש "נר תמיד"? רש"י מסביר: כמו קרבן התמיד - בקביעות, "כל לילה ולילה קרוי
תמיד".

הרמב"ן, על-פי חז"ל, מבאר שנר אחד - "נר מערבי דולק תדיר ... תמיד לעולם".
ראוי לעמוד על הערך של ה"תמיד" בעבודת ה' במיוחד כיום, שהתפילות הן במקום הקרבנות,
וכן על הקביעות המורה על היות האדם קבוע ומורגל בדברים, אשר אינם סרים מלבו, כדברי
הרמ"א בהלכות הבוקר בפתיחת ספר "אורח-חיים" לשולחן ערוך: "שייתי ה' לנגדי תמיד"
הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני הא-להים" (שו"ע או"ח א,א).

**כסיכום לפרשת תרומה ניתן לחלק את התלמידים לקבוצות או ליחידים! לבקש מהם לבנות את
המשכן וכליו מבדים, קרטון, פסטלינה וחומרים אחרים ולהציג תערוכה.**

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

פרשת תצווה

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
בחירת אהרן ובניו לכהונה הציוי על עשיית בגדי הכהונה	כח	2
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק כח. לימוד חובה	תוספת בחוברת
א-ה: בחירת אהרן ובניו לכהונה; הציוי על חכמי הלב לעשות את בגדי הכהונה; בגדי כהן גדול: איתור מונחה של הבגדים בפס' ו-לט	פתיחה. ביאורי מילים ואיתור בגדי הכהן בפסוק ד'. שאלה על תפקידו של אהרן הכהן והשימוש בבגדי כהונה. ליצירת מסגרת: עמוד ובו תמונות בצבע, שמונת בגדי הכהן הגדול וארבעה בגדים של כהן הדיוט. שאלות מהות על פסוקים א-ד.
ו-יב: האפוד: כמין סינר החגור בחגורה; על כתפות האפוד "אבני השוהם"; על כל אחת מהן כתובים שישה משמות השבטים.	בחוברת שני עמודים, בהם המחשה למבנה האפוד ומה שחיברו לאפוד: אבני הזיכרון, משבצות וטבעות. ההמחשות משולבות בפסוקים, תמונות והסברים בצורה ברורה וחוייתית. שאלות סיכום וחזרה.
טו-כא: החושן או "חושן המשפט". מידות החושן: "רבוע יהיה". "אבני המילואים" , הממלאות את התושבות שבחושן, הם 12 אבנים יקרות הסדורות בשלושה טורים על החושן. על האבנים שמות 12 השבטים "איש על	תמונות החושן כשהוא פתוח ומקופל. מידות החושן לפני הקיפול ואחריו, מקומם של האורים ותומים. מידת זרת בימינו (לא חייבים ללמד את המחלוקת); שאלות לסיכום תמונה גדולה בצבע להמחשה: החושן

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

והאבנים המשובצות בו ושמות השבטים. טבלה כדוגמת החושן השלמה. התלמידים ישלימו את שם השבט וסוג האבן של השבט בחושן. רשות: השלמות וביאורים לצורת חיבור האבנים באפוד ובחושן.	שמו" (ביאור רש"י) - כסדר תולדתם". ייעוד החושן: כל שבטי ישראל נמצאים על לבו של הכהן הגדול, המייצג אותם לפני ה' (פס' ל).
תמונות להבנה ברורה, הסברים ושאלות.	כב-כז: קשירת החושן על האפוד.
בחוברת: ההגדרות, תמונות להמחשת החיבורים, מקום האורים ותומים בחושן, שאלות לסיכום.	כח-ל: חיבור החושן לאפוד, "ולא יזח החשן מעל האפד". אורים ותומים: "הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו, הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו" (רש"י); ורמב"ן כתב: "כי היו שמות קדושים, מכוחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל במשפט"; החושן, הוא "משפט בני ישראל", נישא על לב אהרן תמיד.
הסברים ותמונות להמחשה. דעת הרמב"ן בנושא המעיל. להעשרה- רשות שאלות סיכום כל יחידה. שאלות חזרה על בגדי הכהונה.	לא-לה: המעיל: צבעו - "כליל תכלת"; על שולי המעיל רימונים ופעמוני זהב, כדי שיישמע קולו בבואו אל הקודש.
	לו-לח: שני בגדים לראש הכהן הגדול: מצנפת וציץ. הציץ: כמין טס של זהב היה ברוחב ב' אצבעות על המצח, ושם ה' עליו. לט: שני בגדים נוספים - כתונת ואבנט. מ: בגדי כהן הדיוט: כתונת, אבנט ומגבעת.
השלמה המהווה סיכום. מה לבש הכהן הגדול, ומה לבש כהן הדיוט?	מא-מג: הציווי על קידוש אהרן ובניו לכהונה: הלבשת הבגדים שהוכנו על-ידי חכמי הלב, משיחתם בשמן המשחה, וכן "ומילאת את ידם": חניכתם לעבודה (בימי המילואים).

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הצעות להוראה לבחירה

האפוד. אפשר לספר את הסיפור הידוע על פירוש רש"י "ואפוד: לא שמעתי ולא מצאתי פירוש תבניתו. ולבי אומר לי... כמין סינר שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים". רש"י התקשה בהבנת מבנה האפוד, והדבר התיישב לו מתוך מראה השרה הרכובה על הסוס ברחובות טרויש.

כל בגדי הכהונה הם "לכבוד ולתפארת". מודגש בחוברת; יש לדון עם התלמידים בעניין הבגד ומשמעותו – הן כלפי האדם עצמו הן במה שהם מייצגים כלפי סביבתו. אפשר להביא דוגמאות לסוגים שונים של בגדים, שלובשים אנשים במעמדים שונים, או בעלי תפקידים שונים, כגון: חייל, שוטר, רב, כבאי. האדם "משדר" את מהותו בלבושו! לכן ראוי לדבר על צניעות הבגדים.

להדגיש את כבוד הכהן הגדול: הלבוש בפאר ותרועת הפעמונים מקדמת את פניו, כשם שתרועת החצוצרה מקדמת פני מלך.

המכנסיים. בגד זה אינו נזכר עם שאר הבגדים, אלא רק בפסוק מב, והוא משלים את ארבעת בגדי כהן הדיוט ואת שמונת בגדי כהן גדול. ביאורו של רבנו יעקב בעל הטורים לכך: (פס' ב) "ולא הזכיר מכנסים (בתחילה) לפי שנאמר לכבוד ולתפארת", ואילו המכנסיים הם בגד מצוי ורגיל, ולא בגד מיוחד לכבוד.

פרק כ"ח פסוקים טו-כט. / האורים ותומים.

התלמידים מכירים את ספר שופטים בו מסופר ששאלו באורים ותומים ונכשלו, יש לתת את הדעת על כך. לכן יש לציין כי הכהן מפרש, אך יכול לטעות, אורים ותומים זו דרגה הנמוכה מנבואה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
שמונת ימי המילואים	כט	2
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>תוספת בחוברת</u>	<u>פרק כט. לימוד חובה</u>
בחוברת סיכום: פירוש המילה מילואים; שלושה דברים מרכזיים שמשה צריך לעשות בימי המילואים; סיכום כללי על קידוש הכהנים לעבודה בבית ה', התלמידים מתבקשים לקרא ולזהות את הפעולות.	א-י: הציווי על משה לחנוך את אהרן ובניו לעבודה על-ידי טבילת אהרן ובניו. (פס' ד): הלבשת אהרן בבגדי כהן גדול. (פס' ה-ו): משיחת אהרן בשמן המשחה לכהונה גדולה. (פס' ז): הלבשת בני אהרן בבגדי כהן הדיוט (פס' ח-ט)
השתדלנו מאוד לפשט בסיכום קל וברור את סדר הקרבנות בשמונת ימי המילואים בטבלה צבעונית ובכותרות ברורות וחלוקה פשוטה.	י-לז: מרכיב נוסף בחניכת הכהנים לעבודתם ב"ימי המילואים" (מילוי יד = מינוי לשליחות) הוא סדר הקרבנות, החוזרים על עצמם בכל יום משבעת הימים. מיוחד הוא האיל השני - "איל המילואים", שמדמו מזים על הכהנים ומבשרו הם אוכלים.
בחוברת שאלות ותשובות המסכמות יחידה זו.	לח-מב: מצוות קרבן התמיד, המובא פעמיים ביום - בבוקר ובין הערביים מג-מו: פסוקי סיום.

הצעות להוראה לבחירה

מינוי אהרן ובניו לכהונה היא שליחות נכבדה ועצומה: שמות ישראל, החקוקים על לב הכהן ועל כתפיו, מציינים את היותו שליח האומה להביא את זכרונם אל הקודש, ולקרב בין ישראל לאביהם שבשמים.

חניכת הכהנים לעבודתם וקבלת השליחות. הם רגעים חשובים ומרוממים. הביצוע של חניכת הכהנים מתואר בפרק ח בחומש ויקרא. בפרקנו לא נתעכב על כל הפרטים, אלא רק נאתר את ארבעת המרכיבים המייצרים את החניכה: טבילה, משיחה, הלבשת הבגדים והקרבנות.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
א-ט: מזבח הקטורת	ל	
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק ל. לימוד חובה	תוספת בחוברת
א-ט: מזבח הקטורת: מבנהו: עץ מצופה זהב; "רבוע": אמה על אמה, בגובה שתי אמות; מקומו: "לפני הפרכת, אֲנֹשֶׁר עַל-אֶרֶץ הָעֵדֻת לִפְנֵי הַפֶֹּכֶת" (פסוק ו); תפקידו: העלאת קטורת סמים לרצון לפני ה' בבוקר ובין הערביים. (פסוקים ז-ח) הסבר המושג "קטורת": סמנים מן הצומח, הנשחקים לריח טוב, כפי שנלמד בסוף הפרק.	מזבח הקטורת נלמד בחוברת בסוף פרשת תרומה, ונלמד שוב במקומו בפרקנו. ניתן להראות תמונות בצבע שעל מזבח הקטורת, המופיעות בחוברת בסוף פרשת תרומה.
הצעות להוראה לבחירה התלמידים יסבירו את שלושת השמות של מזבח הקטורת הכתובים בחוברת: מזבח הזהב, מזבח הקטורת, מזבח הפנימי, ויצגו אותם בהשוואה למזבח האחר שהם כבר מכירים. למורה: הסבר פסוק י: ביום הכיפורים מזה הכהן מדם החטאת בין בדי הארון לכפר על טומאת קודש הקודשים, וכן כנגד הפרוכת - לכפר על טומאת "אהל מועד". בנוסף הוא מזה ביום הכיפורים הזאה שלישית - על קרנות מזבח הזהב.	

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

פרשת כי תשא

בחוברת : ביאורי מילים. שאלה 3 ניתן להרחיב לפי רש"י לפסוק יב: "ולא יהיה בהם נגף", שהמניין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד". מצוטט פירוש של רש"י לפסוק יג: "זה יתנו".	יא-טז: מצוות מחצית השקל - כאשר מונים את ישראל, מצווה למנותם במחצית השקל; המניין "מבן עשרים שנה ומעלה"; האיסור לשנות: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט", כולם שווים! השימוש בכסף המניין (הוא "כסף הכיפורים" - כופר הנפש) - להיות חלק ממעשה אהל מועד, בכך להיזכר לפני ה' לטובה.
הכיוור נלמד בחוברת בסוף פרשת תרומה, ונלמד שוב במקומו בפרקנו. ניתן להראות תמונות בצבע על הכיוור המופיעות בחוברת בסוף פרשת תרומה. בחוברת ציור בו הכהנים, רוחצים את ידיהם ורגליהם בכיור.	יז-כ: הכיור: דוד העומד על כן נחושת, ולו פתחים. מטרת הכיור: "לרחצה". חובת על הכהנים לרחוץ ידיים ורגליים בגשתם אל האהל או לעבודה במזבח החיצון.
כב-לג: שמן המשחה: חזרה על פסוקים כג-כח והסבר החילוק והעונש המופיעים בפסוק ל"ג לד-לח: קטורת הסמים: ביאורי מילים ושאלות על הקטרתה והאיסור להריח ממנה.	כב-לח: הציווי על מעשה שמן המשחה וקטורת הסמים: שמן המשחה עשוי משמן זית ומיני צמחים, ומטרתו - משיחת הכהנים וכלי המשכן; קטורת הסמים - בשמים שחוקים דק לנתינה על מזבח הקטורת.

הצעות להוראה לבחירה

רש"י מבאר שבני ישראל אכן נמנו בנדבת המשכן, כפי שמבואר בתחילת פרשת פקודי - ממחציות השקל שנתנו ישראל יצקו את אדני הכסף של קרשי המשכן, ואת ווי העמודים של החצר. כך היה בסיס המשכן. נדבת כלל ישראל, אשר כולם שווים בה. מכאן המנהג הרווח בישראל שלא למנות יהודים אלא בצורה עקיפה בלבד. בבית הכנסת המנהג למנות את המצויים למניין בפסוק מתהלים כח, שבו עשר מילים:

"הושיעה	את	עמך	וברך	את	נחלתך	ורעם	ונשאת	עד	העולם"
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
מינוי האומנים, מצוות השבת, מתן הלוחות למשה בהר סיני	לא	2
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק לא. לימוד חובה	תוספת בחוברת
א-יא: מינוי האומנים למלאכת המשכן: בצלאל ממטה יהודה; הקב"ה ממלא את ליבו את חכמת מעשה המשכן; אל בצלאל נוספים אהליאב ממטה דן וחכמי הלב; עליהם מוטלות כל עבודות המשכן הדורשות עבודה בחומרים השונים.	זיהוי בכתוב של המשתתפים בעשיית המשכן. תרשים להבנת ההבדלים בין חוכמה, בינה ודעת. מה הם בגדי השרד?
יב-טז: מצוות השבת; וביאור חז"ל: מדוע נזכרה כאן מצוות השבת? לומר: שאף-על-פי שנצטוו ישראל על הקמת המשכן, אסור לחלל על כך את השבת.	התייחסות לכתוב כי אות היא. הבנת פסוק י"ד לפשוטו של מקרא.
יח: מתן הלוחות למשה בהר סיני (מקושר לנאמר קודם מעשה המשכן, בסוף פרשת משפטים); הלוחות הם "לוחות העדות", עליהם נכתבו עשרת הדברות שנאמרו במעמד הר סיני.	רשות: בחוברת טבלה למתקדמים, ממנה ילמדו כל אחד לפי רמתו. חשיבות רבה לטבלה זו בחוברת, כי התלמידים רואים את הכתוב מסודר לפי נושאים תאריכם וזמנים. וכן המושג "אין מוקדם ומאוחר בתורה". שאלות על פסוק יח.

הצעות להוראה לבחירה

א-יא: מינוי האומנים למלאכת המשכן: מהיכן יהיו לבני ישראל אומנים לעשיית כלי המשכן? רמב"ן על המילה "ראה" כותב שהיא כמו "ראה פלא זה!" "כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הוא פלא שיימצא בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג".
הקב"ה נותן את חוכמת הלב בלב בצלאל, בלב אהליאב ובלב עושי המשכן, המתנדבים לעבודת הקודש.

ביאור הביטוי "חכם לב": חוכמה הנובעת מאינטואיציה וסייעתא דשמיא, ללא כל ניסיון קודם.
על בצלאל נאמר: "ואמלא אותו רוח א-להים בחוכמה, בתבונה ובדעת". בחוברת פירוט והסבר למילים חוכמה, בינה ודעת. על-פי רש"י: חוכמה - ידע מאחרים ; תבונה - מבין מעצמו ומשכלו ; דעת - רוח הקדש.

פסוקים יז-יח הם חלק מנוסח הקידוש בשבת בבוקר, הן בנוסח אשכנז הן בנוסח עדות המזרח, וכלולים בהם הביטויים "ברית עולם", "אות היא לעולם".

השבת היא מתנה מיוחדת כביטוי וכסימן לקשר המיוחד שיש לקב"ה עם ישראל. ניתן לבקש מהתלמידים לקרוא פסוקים אלו בנוסח המוכר להם מהתפילה בבית הכנסת או בנוסח הקידוש שאומרים בביתם.

מסמיכות מעשה המשכן למצוות השבת למדו חז"ל את ל"ט המלאכות האסורות בשבת, דהיינו המלאכות שנדרשו למעשה המשכן הן המלאכות שאסור לעשותם בשבת.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
מעשה העגל; תגובת ה', תפילת משה; שבירת הלוחות; עונש החוטאים.	לב	2-3
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק לב. לימוד חובה	תוספת בחוברת
א-ב: בקשת העם מאהרן; העם רואה כי משה מאחר בירידתו מן ההר ("בשש משה"); הם פונים לאהרן, בכיר ההנהגה והממונה בעת היעדרו של משה, ומבקשים: "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ".	סיכום על-פי רש"י ורבנו בחיי: מה גרם לטעות של בני ישראל, שבגללה עשו את חטא העגל?
ג-ו: מעשה העגל. אהרן מבקש מאנשי העם להביא את הנזמים של כל בני המשפחה; מהתכת הנזמים - "וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֵּכָה"; העם חוטא חטא גדול ואומר על העגל: "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".	טבלה המסכמת את מה שאמר ועשה אהרן ומנגד מה עשו הערב רב. הסבר מעשיו של אהרן על-פי ביאור רש"י: כל מה שעשה הוא כדי לדחות את העם ולהרוויח זמן עד שמשה ירד מההר, והעם לא יבוא לידי חטא.
ד-ו: אהרן קובע חג לה' למחרת, דברי רמב"ן (פסוק ו): שראה אותם ברע... וקם ובנה מזבח וקרא חג לה' מחר, שיזבחו לשם המיוחד על המזבח אשר בנה הוא לשמו, ולא יבנו הם מזבחות לבשת פניהם"; אולם למחרת, עם העלאת הקרבנות, "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" - "ישבו כולם כאחד לאכול לשובעה ושתה לשוכרה כאשר יעשו בחגים ובמועדים, ואחרי כן קמו לצחק בעצביהם ולשמחה.."	

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

1. השלמת פסוק ז' ושאלות ניתן לענות בפשטות שמשה ירד מהשמיים או לפי רש"י: "רד מגדולתך; לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם". 2. לשיקול דעתם של המורים ללימוד "עמך" על-פי רש"י: "שחת 'העם' לא נאמר, אלא 'עמך' - ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת. טוב שידבקו גרים בשכינה; הם שחתו והשחיתו". 3. התלמידים מתבקשים לזהות את החטא בפסוקים, את העונש שה' מבקש להענישם. ואת רצון ה' לעשות את משה ל"גוי גדול". 4. מדרש חז"ל המלמד על מעלותיו של משה כאב המתחנן על בניו.	ז-י: תגובת הקב"ה למעשה העגל: העם סר מדרך ה' ובחר בעגל; על כן הקב"ה מבקש לכלות את ישראל, ותחת זאת לעשות את משה עצמו ל"גוי גדול".
שלוש סיבות מונה משה. בחוברת שילוב של כותרת ופסוק. זיהוי בפסוק יד: כי ה' קיבל את תפילתו של משה. רשות: להזכיר ולהסביר כי פרשת "זיחל" היא הקריאה בציבור בימי תענית - ודיון על הסיבות לכך.	יא-יד: תפילת משה על ישראל: "זיחל משה את פני ה'"; בתפילתו מזכיר משה לפני ה' כי ישראל נבחרו להיות עם ה' ונגאלו על-ידו ממצרים; משה טוען גם לכבוד שם שמים: "לְמָה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאֹמֶר: בְּרָעָה הוֹצִיָּאָם..." ("עֲשֵׂה לַמֶּעַן שִׁמְךָ, שְׁלֹא יִתְחַלֵּל - רַשְׁבַּ"ם). משה מבקש מה' לזכור את שבועתו לאבות לקיים את זרעם ולהנחילם את ארץ-ישראל; תפילת משה מתקבלת: "וַיִּנָּחֵם ה' עַל-הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לַעֲמּוֹ".
התייחסות לנס שבלוחות: 1. החומר שלהם משמים; 2. כתובים מזה ומזה; 3. והמכתב מכתב אלוקים הוא. ביאור פסוקים יז-יח על-פי רש"י בסיכום שלנו והשלמה של התלמידים לחידוד ההבנה והמסר החינוכי.	טו-יט: שבירת הלוחות: משה יורד מהר סיני ובידיו הלוחות, "לוחות העדות", מעשה ה'; יהושע הוא הקרוב ביותר למשה ופוגש בו בירידתו מן ההר; משה ויהושע שומעים את הקולות מן המחנה; כאשר משה רואה את מעשה העגל והמחולות, הוא שובר את הלוחות תחת ההר.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

שאלה: מדוע שבר משה את הלוחות? תשובת רש"י כתובה בחוברת, ציור למדרש תמונה וצביעה.	
"מי לה' אלי!" ייחודם של בני שבט לוי שלא חטאו בחטא העגל, ולכן זכו להיות משרתי ה' במשכן ובבית המקדש. העונש לחוטאים: בתורה כתובים שלושה סוגי עונשים. על-פי רש"י מדובר בשלושה סוגי חוטאים ובשלושה סוגי עונשים. בחוברת טבלה ומשימה. סיכום פסוקים ל-לה, השלמת משפטים על-פי הפסוקים.	כ-לה: עונש החוטאים. שרפת העגל; בני לוי נפרעים מעובדי העגל; משה מתחנן בפני ה' שימחל לעם על מעשה העגל; מגפה באה במחנה בעוון העגל.

הצעות להוראה לבחירה

כללי. חטא העגל הוא חטא חמור וקשה של עם ישראל, במיוחד בשל סמיכותו למעמד הר סיני. בניסיון להסבירו רבו הפירושים בדברי חז"ל, ראשונים ואחרונים: כיצד זה טעו אנשי "דור המדבר, שכולו דעה" (ויקרא רבה ט, א) אחר הפסל? אולם בלימוד בגיל הצעיר אין להעמיס על התלמיד הסברים רוחניים מופשטים. הפסוקים מוצעים כאן לביאור על פי פירושי הראשונים, הקרובים ביותר ללשון התורה, והמתאימים להבנת התלמידים.

ראוי להדגיש את מעלת משה, הרועה הנאמן, ואת תפילתו על ישראל (פרק לב); את צערם ותשובתם של ישראל לאחר החטא (פרק לג); ואת התיקון וקבלת הלוחות השניים (פרק לד). כך נוכל ללמוד את הנושא לאור דברי רבותינו במסכת עבודה זרה (דף ה.) - כי דווקא מתוך החטא, המסמל את המשבר הקשה ביותר, ניתן ללמוד גם את עוצמת כוחם של התפילה, התשובה והתיקון.

החטא. הדגשת הביאור של מילים בפסוקים תחדד את הרקע למעשה העם ואת המצב בו היה נתון אהרן: "בַּשֵּׁשׁ" - (איחור של מי שממתינים ומצפים לו); להדגיש את הציפיה הדרושה לבואו של משה בתום ארבעים יום בהר; "וַיִּקְהַל הָעָם עַל" - ההתקהלות על אהרן בטענה ובתביעה; והמבוכה אשר בפיהם ובלבם - "כִּי זֶה מִשָּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ"

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

"ויחל משה" היא הקריאה בתורה בבית הכנסת בכל תענית ציבור. אפשר לסכם את הפסוקים בהצגת שאלה לתלמידים: מה מיוחד בפרשה זו, שחכמים ראו לקבעה כקריאה ביום של צום ותיקון? לעמוד על כוחה של תפילת משה ועל כוחה לבטל הגזרה; אף הקב"ה עצמו רמז למשה על כוחה של תפילתו לבטל גזרתו - "ועתה הניחה לי ואכלם וגו'" על המילים "מזה ומזה הם כתובים" אומרים חז"ל (ורש"י כאן), כי "מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדין" (בבלי, שבת קד ע"א). דהיינו כאשר האותיות מ"ם (סופית) וסמ"ך חקוקות מאבן מצד לצד, הן מותירות את מרכז האות ללא העמדה כלל. משה אוסף את בני לוי בקריאה "מי לה' אלי". קריאה זו מוכרת כיום כמיוחסת גם למתתיהו החשמונאי.

"וְעֵתָה אִם תַּשָּׂא חַטָּאתָם, וְאִם אֵין מִחְנֵי נָא, מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ - רש"י ביאר: "מכל התורה כולה". בשם הגאון מוילנא מובא, לאור דברי חז"ל כי "קללת חכם - אפילו על תנאי היא מתקיימת", שזו הסיבה ששמו של משה לא נזכר בפרשת תצווה (הפרשה היחידה שבה לא נזכר שמו מפרשת שמות): "מחני נא מספרך" - ספר כ, דהיינו הפרשה העשרים בתורה, שהיא פרשת תצווה. ומעניין כי פרשת תצווה חלה ברוב השנים בשבוע של ז' באדר - יום פטירת משה רבנו עליו השלום.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
העם מתאבלים אחרי החטא; משה נוטה את אוהלו הרחק מן המחנה; תשובת ה' לבקשת משה.	לג	2-3
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>תוספת בחוברת</u>	<u>פרק לג. לימוד חובה</u>
תגובת העם לדברי ה': הכתרים: בפסוק ד: "וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו עָלָיו". בפסוק ו: "וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵדִים מֵהָר חוֹרֵב". ביאור בחוברת כי עדיו = תכשיט, שהורידו את הכתרים שקיבלו במעמד הר סיני. (רש"י) נראה כי יש להסביר זאת כדי להבין את פשט המקרא.	א-ו: הקב"ה מצווה על משה להמשיך להנהיג את העם אל ארץ-ישראל, אך אומר לו שמלאך ילך לפניו, ולא הקב"ה עצמו; העם מקבל דברים אלו באבל גדול - "ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו".
טבלה ובה סיכום הפסוקים לפי רש"י לפסוק ז; שאלות חזרה וציור.	ז-יא: השכינה איננה במחנה, אלא באוהלו של משה (שנקרא כעת "אהל מועד"); משה נוטה את אוהלו הרחק מן המחנה. (שהוא אלפיים אמה על-פי רש"י); עמוד הענן שוכן פתח אוהלו של משה, וכל "מבקש ה'" צריך לצאת אל אוהלו של משה; משה הולך ובא במחנה, ואולם "משרתו יהושע בן נון" אינו מש מתוך האוהל.
יב-כ: על מנת להבין את בקשותיו של משה מה' ותשובות ה' אליו כתבנו טבלה! בה מבוארות מילים קשות וסיכום הבקשות שביקש משה מה' ותשובת ה' למשה.	יב-כג: משה מבקש מהקב"ה עצמו לבוא בקרב ישראל- ונענה: "וַיֹּאמֶר: פָּנַי יֵלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ". (פירש רש"י, "כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך,

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

אני בעצמי אלך!"

משה מבקש מהקב"ה לקבל התגלות מיוחדת כדי לדעת את דרכי ה', והקב"ה נענה לבקשתו.

ייעודה של הטבלה להסביר בפשטות את הפסוקים.

בסיום לימוד הטבלה חמש שאלות. המעוניינים להרחיב-כמובן, הרשות בידם.

כא-כג: הפסוקים מתארים את מקום המעמד והתהליך.

הפסוקים המתארים את המעמד עצמו: כתובים בפרק הבא - פרק לד פסוקים ה-ח

הצעות להוראה לבחירה

אפשר לשאול את התלמידים: מדוע כל העם אבלים? הלא הם שחפצו בעגל ועשאוהו? מן האבלות על הבשורה "לא אעלה בקרבך" ניתן לראות, כי העם חפץ בקרבת השכינה, אפשר להמשיך את המצב לבן שאביו מעניש אותו ומרחיק אותו בכעסו. הבן איננו עצוב על העונש, אלא על הריחוק מהאב, מה שעצמו מעורר את רחמי האב.

אפשר לדמיין עם התלמידים את העם. המלווה את משה במבטים לאורך כל הדרך מן המחנה לאוהלו (2000 אמה, בערך קילומטר).

"וְהָיָה כִּצְאָת מִשָּׁה אֶל הָאֹהֶל, יִקְוּמוּ כָּל-הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה עַד בָּאוּ הָאֹהֶלָה".

גם כאן בא לידי ביטוי הגעגוע לשכינה, הנמצאת מחוץ למחנה - באוהלו של משה. יש לעמוד על מעלתו של יהושע בן-נון "משרת משה" המצוי עם משה באוהלו, אפשר להרחיב במעלת התלמיד המשמש את רבו, דבק בו ומתוך כך זוכה לעמוד על דעתו (כא); ביטוי דומה נזכר גם במקום אחר בתנ"ך, ביחס שבין אלישע ואליהו הנביא "וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיוּ וַיִּשְׁרְתֵהוּ" (מל"א יט, כא)

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הנושא	הפרק	מספר השיעורים
הלוחות השניים; קרן עור פני משה.	לד	2-3
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

פרק לד. לימוד חובה	תוספת בחוברת
א-יא: הלוחות השניים - "פסול לך". המשך בקשת הסליחה והתיקון בציווי למשה על העלייה להר לקבלת לוחות שניים "כראשונים"; הגבלת האדם והבהמה מגשת להר; הקב"ה מתגלה למשה בענן; קריאת יג המידות; ובקשה הסליחה: "וְסַלַחְתָּ לְעֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ".	1. השוואה בחוברת בין לוחות הראשונים ללוחות השניים וביאור הפסוקים. 2. יג המידות של רחמים קשות ללימוד. לכן ביארנו כל אחת בקצרה, אין צורך להתעכב על כך. התלמידים פוגשים (יפגשו) בפסוקים אלו בתפילה בימים שאומרים בהם תחנון, וכן בימים נוראים, ויזכרו כי למדו פסוקים אלו בחומש שמות, ומהותם חסד ורחמים של ה' יתברך לבניו. מכך תצמח תועלת לחיבור לתפילה-והלואי גם למהות. 3. בחוברת מדרש על יג המידות.
יא-כו: ציוויים שונים הנאמרים למשה בנושא הקפדה על איסור עבודה זרה ומצוות המועדים.	משימה בחוברת: הנושא ובאיזה פסוק הוא כתוב?
כז-לה: שהיית משה בהר סיני ארבעים יום, "לחם לא אכל ומים לא שתה"; מתן הלוחות השניים; מנהיגי העם יראים ממשה כי "קרן עור פניו"; משה מוסר את דברי ה' ונותן על פניו "מסווה".	שאלות וציור, יתכן גם כמדרש תמונה.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הצעות להוראה לבחירה

"וסלחת" - לקשר בין הפסוקים למושג יג המידות - התפילה המרכזית והחשובה מתוך הסליחות ותפילות הימים הנוראים; לקרוא בעל-פה ובניגון את פסוקי יג מידות (כמו בתפילה).

לשים לב כי תיאור עלייתו של משה להר נמשך בסוף הפרק (מפסוק כז): "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" ובסופם יורד משה עם הלוחות השניים.

פרשת ויקהל

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
פרק לה: מסירת הציווי על מעשה המשכן לישראל	לה-מ	5
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>פרק לה. לימוד חובה</u>	<u>תוספת בחוברת</u>
א-כ: מסירת הציווי על מעשה המשכן לישראל.	משה הקהיל את העם למחרת יום הכפורים (רש"י) שאלה של רש"י על פסוק ב' ותשובתו מצוטטים בחוברת. מלאכת המשכן אינה דוחה את השבת. משימה על מנת להדגיש את החלוקה: בפרשיות תרומה ותצווה כתוב על הציווי, ובפרשיות ויקהל - פקודי כתוב על העשייה.
כא-כט: כל העם - האנשים והנשים - ממהרים להביא נדבה לכל המלאכות השונות של המשכן. הנשים חכמות הלב מתנדבות לבצע את מלאכת הטויה המיוחדת.	רשות / חֲשָׁבו וְכָתְבוּ : הָאֵם יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין נְדָבַת הַנְּשִׂאִים לְתַפְקִידָם כְּנִשְׂאִים? כיוון לתשובה - מה היה כתוב על אבני השוהם ואבני המילואים?

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

	הנשיאים מנדבים את כל אבני השוהם ואבני המילואים, שמן המשחה וקטורת הסמים.
הכשרונות של בצלאל הם מאת ה' לצורך עשיית המשכן; ריבוי התרומה כפי שמופיע בפסוקים; שאלת חשיבה.	לֵה ל - לו ז: האומנים עושי המשכן: משה מציג בפני העם את בצלאל ואת אהליאב, אשר הקב"ה "מלא אתם חֲכָמָה-לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל-מְלָאכֶת חָרָשׁ וְחָשֹׁב וְרָקִים"; משה קורא לכל חכמי הלב - בצלאל, אהליאב והמתנדבים הנוספים חכמי לב, "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁאוּ לְבֹ לְקִרְבָּה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ"; כל אומן המופקד על תחומו מוסר למשה כי "מְרִבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֵבֶדָה לַמְּלָאכָה"; משה מעביר קול במחנה שלא להביא עוד לתרומת הקודש.

הצעות להוראה לבחירה

בפרשות ויקהל-פקודי יש חזרות מרובות על פרטים מפרשות תרומה-תצווה. ניתן לעשות חזרה כללית בלבד על כלי המשכן וחלקיו באמצעות קריאת הפסוקים. בחוברת הדגשנו את ההקשר השונה בפרשתנו: לאחר ירידת משה מן ההר מדובר על מסירת הציווי ולאחר מכן על הביצוע.

לבחירה: להדגיש כי עם נענה בהתלהבות ובהתנדבות עצומה, הן של חומרים והן של התנדבות לעשייה. עד כדי כך רבתה ההיענות - כי היה צריך להעביר קול במחנה להפסיק את התרומות. זהו ההמשך לתיקון מעשה העגל וביטוי למעלתם של ישראל הקרובים לקב"ה. דברי משה לקהל ישראל נפתחים בציווי על השבת. אפשר להעלות את השאלה: מדוע שוב חוזרת התורה על מצוות השבת, המופיעה בפרשת כי תשא? מתוך השאלה הזו ניתן לעמוד של המושגים של הציווי והביצוע. כשם שבהר נמסרה למשה מצוות השבת עם מעשה המשכן כך כאן; כאשר משה מקהיל את בני ישראל ומוסר להם את ציווי ה', הוא מוסר להם את מצוות השבת עם מעשה המשכן, כאשר נצטווה. בפרשת תרומה-תצווה דברי ה' למשה, ובפרשת ויקהל - מסירת הציווי לעם, ומיד אחר כך הביצוע.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

ניתן להיעזר בתמונות ובציורים שבחוברת על פרשיות תרומה ותצווה.	ח-לז: מעשה המשכן והיריעות ביד חכמי הלב	פרק - לז
	מעשה הכלים ביד בצלאל וחכמי הלב	פרק - לז

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
פרק לח: מעשה מזבח הנחשת והחצר סיכום הנדבות למשכן	לה-מ	5
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>פרק לח. לימוד חובה</u>	<u>תוספת בחוברת</u>
א-כ: מעשה מזבח הנחשת והחצר	ניתן להיעזר בתמונות ובציורים שבחוברת

פרשת פקודי

כא-כב: "אלה פקודי" - סיכום הנדבות למשכן. "בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו" (רש"י).	בחוברת כתבנו את פסוק כא מבואר על-פי רש"י. פסוק זה מהווה פתיחה ומסגרת לפרשת פקודי.
כג-לא: פירוט משקלי המתכות - הזהב הכסף והנחשת; ייעוד הכסף - אדני המשכן והווים בחצר; ייעוד הנחשת - מזבח הנחשת וכליו ואדני החצר.	פסוק כד - ביאורי מילים <u>הסבר</u> ופירוט סוגי המתכות במילים ובמספרים; שאלות סיכום קצרות.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים"
על ספר שמות

הצעות להוראה לבחירה

חכמים הדגישו את מתן חשבון המלאכה על- ידי משה רבנו בכבודו ובעצמו כדוגמה מובהקת לכך שעל אדם להיזהר שלא יהא חשוד בעיני הבריות אף במה שיודע שהוא נקי בו: "אף על-פי שהיה משה הצדיק נאמן על פי הגבורה, קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר: אשר פקד על פי משה (שאחרים פקדו על פיו)... ביד איתמר בן אהרן הכהן" (מדרש תנחומא, פקודי סימן ה).

מכאן הלימוד על הצורך שלא להתנהל לבד בכספי ציבור, אלא בשותפות ובשקיפות (גזבר, ועד בית, גבאי בית כנסת, ועד כיתה) איננה מעיד על פגם או פחיתות, אלא זהו האופן שבו ראוי לנהוג אפילו לגדול שבגדולים - כמשה רבנו.

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
פרק לט: עשיית הבגדים סיום כל עבודות המשכן.	לה-מ	5
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>פרק לט. לימוד חובה</u>	<u>תוספת בחוברת</u>
א-ל: עשיית הבגדים.	ניתן להיעזר בתמונות ובציורים שבחוברת.
לב - מג: סיום כל עבודות המשכן; הבאת כל הכלים והבגדים לפני משה; משה רואה כי כל המלאכה כולה נעשתה בדיוק על-פי הציווי בסיני - "וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת-כָּל-הַמְּלָאכָה, וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' בֵּן עֲשׂוֹ" (פס' מג); משה מברך את העם. "ומה ברכם? אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' א-להינו עלינו וגו' (רש"י).	

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

הצעות להוראה לבחירה

יש להדגיש את הביטויים המורים כי כל פרטי המלאכה נעשו באופן מדויק על-פי ציווי ה'. לקרוא ביחד בקול את פסוקים לב-מג, ולכל הפחות את פסוקים מב-מג. אפשר לתת הקדמה לפרק מ לאור דברי רש"י לפס' לג. משה לא עשה דבר במלאכת המשכן, אבל הוא מקים אותו, ככתוב בפרק מ. רש"י: "ויביאו את המשכן שלא היו יכולין להקימו; ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן, הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כוח באדם לזקקן ומשה העמידו" (פרק מ, פסוק לג)

הנושא	הפרקים	מספר השיעורים
פרק מ: הקמת המשכן; השראת השכינה במשכן	לה-מ	5
חלוקת הפרק והנושאים מפורטים בחוברת בעמוד הפתיחה לפרשה.		

<u>פרק מ. לימוד חובה</u>	<u>תוספת בחוברת</u>
א-טז: הציווי על <u>הקמת המשכן</u> ; תאריך הקמת המשכן - א' בניסן; הציווי על הכנסת הכלים למשכן ומשיחתם בשמן המשחה; הציווי על הקדשת הכהנים.	התלמידים מתבקשים לזהות בפסוק את התאריך והמאורע.
יז-לג: הקמת המשכן על ידי משה. נתינת כל כלי במקומו; וקיום העבודה בכלי הקודש: השולחן - וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֹרֹךְ לֶחֶם לִפְנֵי ה'; המנורה - וַיַּעַל הַנֵּרוֹת לִפְנֵי ה'; מַזְבֵּחַ הַזֶּהָב - "וַיִּקְטֹר עָלָיו קֹטֶרֶת סָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'"; הכזיב - "וַיִּרְחֲצוּ מִמֶּנּוּ מִשְׁחָה וְאַהֲרֹן וּבְנָיו".	ניתן להעזר בתמונות ובציורים שבחוברת.

מדריך למורה לחוברת "תורת חיים" על ספר שמות

שאלות סיכום.

לד-לח: השראת השכינה במשכן: "וַיִּכַּסּ הָעֶנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן";
מיום זה ואילך השכינה בקרב המחנה ומסע המחנה תלוי בעמוד הענן: "כִּי עֲנַן ה' עַל-הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם, וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם".

הצעות להוראה לבחירה

מתאריך א' בניסן, מתחיל מניין השנה השנייה ליציאת מצרים.

בנין המשכן והשראת השכינה בישראל מהווים סיום לכל המהלך של ספר שמות - ספר גאולתו של עם ישראל מגלות מצרים והיותו לעם ה'. ענן ה' השוכן באוהל הוא ביטוי לבחירת הקב"ה בישראל, "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכְכֶם" (כט, מו) וכן למחילה על חטא העגל. בכך מתקיימת ההבטחה שנאמרה עוד במהלך השעבוד במצרים: "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (ו, ז)

עם הסיום כדאי לעשות חזרה קצרה בנקודות מרכזיות על מהלך החומש מימי השעבוד במצרים ועד להשראת השכינה במשכן במדבר סיני.

את פסוקי סיום החומש כדאי לקרוא בקול עם כל תלמיד הכיתה

חֶזֶק חֶזֶק וְנִתְחַזַּק

ראוי לקיים מסיבת סיום חומש שמות,

ולדמות את המעמד כיום שמחת תורה.